

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOGIJAS, PSIHOLOGIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PIRMSSKOLAS UN SĀKUMIZGLĪTĪBAS NODAĻA

**BĒRNU LITERATŪRAS IZMANTOŠANA TIKUMISKU
IERADUMU VEICINĀŠANAI 5 - 7 GADUS VECIEM
BĒRNIEM**

DIPLOMDARBS

Autors: **Ieva Sutugova**
Studenta apliecības Nr.: is18111
Darba vadītājs: Dr. Paed. doc. Ilze Šūmane

RĪGA 2022

ANOTĀCIJA

Darba temats. "Bērnu literatūras izmantošana tikumisku ieradumu veicināšanai 5 -7 gadus veciem bērniem" .

Darba autore. Ieva Sutugova.

Darba zinātniskā vadītāja. Dr. Pead. doc. Ilze Šūmane.

Darba teorētiskajā daļā tiek analizētas pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par tikumisko ieradumu veidošanos. Pētīta teorētiskā literatūra par bērnu literatūru, tās izmantošanu pedagoģiskajā darbā.

Darba praktiskajā daļā izveidotas dažādas aktivitātes, kas balstītas uz bērnu literatūru, tās vērsta uz konkrētu izvirzīto tikumisko ieradumu apgūšanu. Veikta bērnu pedagoģiskā novērošana pirms un pēc šo aktivitāšu veikšanas, kā arī veikta bērnu vecāku anketēšana un divu pedagogu intervēšana.

Apkopotie pētījuma rezultāti apstiprina bērnu literatūras pozitīvo ietekmi uz tikumisko ieradumu veicināšanu 5 -7 gadus veciem bērniem.

Atslēgas vārdi. Tikumi, ieradumi, bērnu literatūra, vērtības.

ANNOTATION

Subject. "Usage of kids literature to foster virtuous habits in children aged 5-7"

Author. Ieva Sutugova

Scientific supervisor of the work. Dr. Ilze Sumane.

In the theoretical part of the work the analysis is driven towards scientific findings in pedagogy and psychology in regards to the formation of virtuous habits. Researching theoretical literature about literature for children and its usage in pedagogy.

Within the practical part of the work various activities have been created based on literature for children, which are directed towards learning specific virtuous habits. A pedagogical observation of the children has been done before and after implementing said activities. Also a survey has been given to the parents and two teachers have been interviewed in the process.

The gathered results confirm a positive impact of kids literatures influence towards virtuous habit drive for children aged 5-7.

Keywords: virtue, habits, literature for children, values.

SATURS

IEVADS.....	6
1. TEORĒTISKĀS NOSTĀDNES PAR TIKUMISKO IERADUMU VEIDOŠANOS	8
1.1. Tikumisko ieradumu būtības raksturojums	8
1.2. Tikumisko ieradumu veidošanās	11
1.3. 5-7 gadus vecu bērnu attīstības īpatnību ievērošana ieradumu veidošanās procesā..	14
1.4. Tikumisko vērtību atspoguļojums pirmsskolas izglītības saturā.....	16
2. BĒRNU LITERATŪRAS IZMANTOŠANA TIKUMISKO IERADUMU VEIDOŠANĀ	20
2.1. Bērnu literatūras raksturojums.....	20
2.2. Bērnu literatūras izmantošana pedagoģiskajā procesā	22
3. PEDAGOĢISKĀS DARBĪBAS NORISE	25
3.1. Pētījuma gaitas raksturojums.....	25
3.2. Vecāku anketēšana	26
3.2. Bērnu pedagoģiskā novērošana un datu analīze pētījuma sākumposmā	31
3.3. Pedagoģiskajā procesā piedāvātās aktivitātes un pētījuma rezultātu analīze	34
3.4. Pedagoģu interviju analīze.....	36
NOBEIGUMS	38
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	40
1. PIELIKUMS	43
Aktivitāte "Kā salabosim vecīša cimdiņu".....	43
2. PIELIKUMS	44
Aktivitāte "Dancis vecīša cimdiņā"	44
3. PIELIKUMS	46
Aktivitāte "Kad pārplīsa mākonis"	46
4. PIELIKUMS	48
Aktivitāte "Lācis un pele"	48
5. PIELIKUMS	50
Aktivitāte "Mades piedzīvojumi".....	50
6. PIELIKUMS	56
Aktivitāte "Gatavošanās leļļu teātrim".....	56

7. PIELIKUMS	58
Aktivitāte "Leļļu teātris"	58
8. PIELIKUMS	62
Aktivitāte "Kas būs manā skolas somā?"	62
9. PIELIKUMS	64
Aktivitāte "Pašiem savs lietus mākonis"	64
10. PIELIKUMS	66
Aktivitāte "Mākonis ar sveicienu"	66
11. PIELIKUMS Izmantotā daiļliteratūra	69
12. PIELIKUMS	70
Pedagogu interviju protokols.....	70

IEVADS

Mūsdienu sabiedrība un vide ir orientēta uz arvien biežāku tehnoloģiju izmantošanu ikdienā, darbā, studijās un pat bērna audzināšanas un izglītošanas praksē. Līdz ar to pielietojumu, pieaug arī cilvēka slinkums, vispārēju vērtību nozīmības mazināšanās. Kā retums tiek novērots tas, ka vecāki saviem bērniem lasa kādu literatūru, vēl retāk - kopā lasīto apspriež un veic secinājumus. Bērnu literatūra, pēc autores domām, ir kā audzinātājs, padomdevējs, ideju krātuve, ko pieaugušie pārāk maz izmanto un nodot tālāk bērniem. Līdz ar to, bieži novērojams ir tikumisko ieradumu trūkums. Bērniem trūkst līdzcievības pret citiem, atbildības ne tikai pret darāmo darbu un saviem lēmumiem, bet arī pret savām mantām un kārtību kā savā telpā, tā arī kopējā, novērojams tas, ka bērni paliek arvien intravertāki, nelabprāt sadarbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem, kā arī vērojams ir taisnīguma trūkums.

Bērns pirmsskolā pavada ļoti lielu daļu sava laika, tāpēc īpaši būtiski ir skolotājam būt kompetentam un veidot vidi, kas palīdz bērnu veidot par pilnvērtīgu, pilntiesīgu un atbildīgu sabiedrības daļu. Pirmsskolas skolotāja uzdevums ir ne vien runāt, aktualizēt un iepazīstināt bērnus ar vērtībām un tikumiem, bet arī stirprināt tos kā ieradumus. Vērtības un to izpausmi tikumos bērni neapgūst tikai pirmsskolas iestādē, cilvēki to apgūst visa mūža garumā. Bērni vērtības spēj saredzēt ikdienā ik uz soļa, gan ģimenē, gan izglītības iestādē, gan draugu lokā, tāpēc būtiska ir vērtību un tikumu aktualizācija gan rotaļā, gan literatūrā, gan citās aktivitātēs.

Kā jau iepriekš minēts, bērniem tikumus un ieradumus tikai vārdiski iemācīt neizdosies. Bērni atdarina savus vecākus un citus pieaugušos ikkatrā dzīves situācijā, pat elementārākās ikdienas darbības, kurām bieži vien pieaugušie pat nepiedomā līdz, sēj bērnos iespaidu, ka tieši tā tas ir jādara. Tieši tādā veidā bērnos sakņojas ieradumi. Pilnībā jāpiekrīt Rīgas PII "Viršu dārzs" vadītājai un *Skola2030* ekspertei Dinai Gaidei, kura par notiekošo savā pirmsskolā teikusi " Es, skolotāja, varu teikt, ka ir pieklājīgi jāsasveicinās, bet man pašai tas vienmēr tā arī jādara. Izšķiroša ir mūsu rīcība ikdienā. No mūsu puses ir svarīgi ar cieņu un laipni izturēties gan pret bērniem, gan pret vecākiem, tāpat darbiniekiem savā starpā. Esmu ievērojusi – ja mēs laipni un pieklājīgi izturamies pret vecākiem, viņi tāpat izturas pret mums. Ir būtiski, lai bērniem ikdienā būtu iespēja piedzīvot laipnu un pieklājīgu saskarsmi. Mēs saprotam, ka bērni pamana visu – gan to, kā darbinieki savā starpā sarunājas, gan to, kā cits pret citu izturas, gan to, vai vārdi sakrīt ar darbiem" (Gaide, 2019).

Šis pētījums ir veikts ar mērķi teorētiski pētīt kā rodas tikumiskie ieradumi un

praktiski izstrādāt aktivitātes vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisku ieradumu veicināšanai, kā pamatu tam izmantojot bērnu literatūru. Līdz šim latviešu pedagoģiskajā literatūrā ir lietots jēdziens *paradumi*, taču *Skola2030* izmanto jēdzienu *ieradumi*.

Tā kā šis pētījums balstās uz pilnveidoto mācību saturu projekta *Skola2030* piedāvājumā, tad arī tālāk pētījumā lietots jēdziens *ieradumi*, abus jēdzienus šī pētījuma kontekstā uztverot kā sinonīmus.

Tāpēc diplomdarbā tika izvirzīts pētnieciskais jautājums - vai izmantojot bērnu literatūru pirmsskolas pedagoģiskajā procesā tiek veicināti tikumiskie ieradumi 5 - 7 gadus veciem bērniem.

Pētījuma mērķis: teorētiski pētīt, praksē aprobēt aktivitātes vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisku ieradumu veicināšanai, izmantojot bērnu literatūru.

Pētījuma objekts: pirmsskolas pedagoģiskais process.

Pētījuma priekšmets: vecākā pirmsskolas vecuma bērnu tikumisko ieradumu attīstība.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par tikumisko ieradumu veidošanos;
2. Izpētīt teorētisko literatūru par bērnu literatūras izmantošanu tikumu veidošanā;
3. Veikt pedagoģisko novērošanu bērnu tikumisko ieradumu izpētei;
4. Izstrādāt un aprobēt dažādas aktivitātes konkrētu tikumisko ieradumu veicināšanai;
5. Veikt vecāku anketēšanu;
6. Veikt pedagogu intervēšanu;
7. Analizēt pētījuma rezultātus.

Pētījuma bāze: pirmsskolas izglītības iestādes 37 bērni, 5 - 7 gadus veci.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskās literatūras analīze;
2. Pedagoģiskais vērojums;
3. Vecāku anketēšana;
4. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;
5. Pedagogu intervijas;
6. Datu statistiskā apstrāde un analīze.

1. TEORĒTISKĀS NOSTĀDNES PAR TIKUMISKO IERADUMU VEIDOŠANOS

1.1. Tikumisko ieradumu būtības raksturojums

Dzīvojot laikā un sabiedrībā, kad pat likumi ne vienmēr tiek ievēroti, brīžiem šķiet, ka tikumiskie ieradumi pavisam ir atstāti malā. Dzirdamas frāzes: "Kas man par to būs?", "Pret mani arī neviens nav labs!", u.c., ar ko to teicējs parasti skaidro sevis neizdarītos darbus, attieksmi pret citiem un savu nostāju. Tas izriet no tā, ka mūsdienu cilvēkam lielākā vērtība balstās ieguvumos, ko viņš saņems pretī. Dažreiz, piemēram, viņš viļoties kādā cilvēkā, to liek kā attaisnojumu tam, kāpēc pats šo tikumu vairs nepieņem. Līdzīgi lasām arī autora Andra Rubeņa darbā "Ētika XX gadsimtā", ka vērtības nevajadzētu jaukt ar labumiem vai lietām "vērtību kārtība nemainās, ja ar to nesēju notikušas kādas izmaiņas (piemēram, draudzības vērtība nemainās, pat tad ja draugs ir izrādījies nelietis, t.i., nepatiess draugs)" (Rubenis, 1997).

Filozofs Alesdeirs Makintairs savos rakstos ir teicis, ka "turēt solījumus, būt precīzam, teikt patiesību, sargāt uzticēto informāciju, rūpēties par citiem u.tml. vienmēr prasa individuālu tikumu, ne tikai atsauc uz likumu. Tikums - taisnīgums, patiesums, savaldība, drosme" (Lasmane, 2006, 292). Ja kādreiz saimnieka vārds bija likums un vairāk kā jebkurš dokuments izteica vienošanās - vīrs un vārds, tad šobrīd bieži dzirdams, ka labāk pie zvērināta notāra līgumu sagatavot un parakstīt pat brāļiem. Ja vēl likumos ir kas minēts par mutisko vienošanos, tad solījumus un to izpildīšanu gan daudzi atstājuši pagātnē.

Aristotelis savos rakstos minējis, ka tikumiska darbība ir cilvēka izvēles jautājums, taču tikumiska darbība ir laime, kas pavada cilvēka augstāko labumu. Aristotelis min, ka "tikums ir viens no līdzekļiem, kas sniedz augstāko labumu. Tas ir vispilnīgākā rīcība, kura balstīta uz saprātu un kura iegūta, vingrinot dvēseli. Tikums ir gan jēga, gan bauda" (Lasmane, 2006, 33). Viņa uzskats ir tāds, ka ir divu veidu tikumi - dianoētiskie un ētiskie tikumi, pirmie gūstami ar gudrību un zināšanām, bet otros iegūt var vien ar praktisku vingrināšanos: "Tikums nav iedzimts. Tas ir paradums. Tam ir jāradinās. Cilvēks ir cēlonis darbības sākumam, tāpat kā sēkla ir augs sākums. Darbība sākas ar gribu, nodomu, kas ir ietekmējami ar gudrību un vingrināšanos" (Lasmane, 2006, 34). Arī pētnieks Manuels Fernandezs runā par to, ka "ja tikums ir prasme darīt labu un priecāties par to, tad tas ir jāpraktizē, jādara ikdienā gan stundu, gan ārpusstundu darbā" (Fernandezs, 2021). Jau Aristotelis teicis, ka tikums vairāk līdzinās ieradumam, jo tas nevienam nepiemīt uzreiz no

dzimšanas. Tas ir jākopj, jātrenē. Savos rakstos Nikolajs Hartmans norādījis uz šādām tikumisko vērtību specifiskām iezīmēm: 1) tikumisko vērtību nesēji var būt tikai cilvēki, viņu rīcība, pārliecība utt.; 2) pašas tikumiskās vērtības kā tādas ir neatkarīgas no tā, kuriem cilvēkiem tās atklājas kā vērtības; 3) pozitīvi un negatīvi tikumiski vērtējumi ir spēkā tikai attiecībā pret tādu rīcību un pārliecību, kuras avots ir noteikta persona. (Rubenis, 1997, 182). Tātad secināms, ka tikumi piemīt cilvēkiem un tie izpaužas viņu darbībās, tajā kā viņi pauž savu pārliecību, taču tās ir neatkarīgas - tas, kādam cilvēkam tās piemīt vai nepiemīt, neietekmē pašas tikumiskās vērtības.

Nereti, gan dažādos avotos, t.s. intervijās un cilvēku viedokļos nākas dzirdēt un lasīt kā vārds *tikums* un tā nozīme tiek dažādi interpretēts un grūti paliek atšķirt, kad runa ir par tikumu, morāli, ētiku, vērtībām vai vienkārši labu audzināšanu. Nacionālajā enciklopēdijā par ētiku, morāli un tikumu lasāms, ka šie trīs jēdzieni ir dažādi lietoti gan ētikas ēsturē, gan arī mūsdienu ētikas teorijās, taču noskaidrot tos var tikai teorijā, jo praksē tās atsevišķi nepastāv. Ar morāli parasti var izteikt cilvēka rīcību un uzvedību, bet tikuma un tikumības jēdziens attiecas uz cilvēka iekšējo potenciālu dzīvot gudri, labi un taisnīgi starp citiem (Nacionālā enciklopēdija, 2022). Lai arī pastāv daudzi jēdzienu *tikums* un *tikumība* skaidrojumi, tā arī nav vienas konkrētas tā definīcijas. Tomēr apskatīsim vairākus skaidrojumus, kuri brīžam ir ne tikai dažādi savā būtībā, bet arī pretrunīgi:

Dr. Paed. Manuels Fernandezs tikumu skaidrojis šādi: " Tikums - labs morālais ieradums, kas balstās apgūtās un sev pieņemtās morālajās vērtībās, mudina cilvēku brīvi, dabiski un stingri iestāties par morālo labumu un to īstenot jebkurā, arī nezināmā, situācijā, iegūstot prieku, tā darot" (Fernandezs, 2020). Pēc M. Fernandezs sacītā, secināms, ka tikums ir ieradums, kas dažādās ikdienas situācijās ļauj rīkoties atbilstoši tām morālajām vērtībām, ko cilvēks sev atzinis par svarīgām.

To, ka tikums ir ieradums, var lasīt arī Svētā Pāvila Mineapolises katoļu centra rakstos: " Tikums - ieradums un nepārprotama vēlme darīt labu. Tas ļauj cilvēkam ne tikai veikt labus darbus, bet arī sniegt pašu labāko no sevis" (archspm.org).

Tas, ka tikums ļauj cilvēkam būt labam un darīt labu citiem, parādās arī Kembridžas Universitātes vārdnīcas skaidrojumā: " Tikums - laba cilvēka morālās īpašības vai vispārēja spēja būt morāli labam" (dictionary.cambridge.org), no kā var secināt, ka lai cilvēks būtu labs, tā rīkoties, tā dot citiem, ir nepieciešams šo morālo īpašības un vērtību kopums, kas veido cilvēka tikumu.

Nacionālajā enciklopēdijā arī lasāms, ka "tikums, tikumība lietojams gan kā ētiskā un morālā sinonīms, gan kā indivīda īpašību kopums, kas nodrošina spēju un prasmi dzīvot, attīstoties un pilnveidojot sevi attiecībās ar citiem (Nacionālā enciklopēdija, 2022).

Aristoteļa rakstos lasām: "Tikums ir augstākā labuma nosacījums, vispilnīgākais cilvēka stāvoklis, kas izriet no dzīvniekiem, tikai cilvēkiem ar viņu divdaļīgo - alogisko un saprātīgo dvēseli" (Lasmane, 2006, 34).

Strukturētāks ir vārdnīcas Tēzaurus termina *tikumība* skaidrojums: "Tikumība - normu, principu un noteikumu sistēma, kas regulē cilvēka rīcību, izturēšanos sabiedrībā un attieksmē pret citiem cilvēkiem; cilvēka rīcības, izturēšanās atbilstība šādai sistēmai (tezaurs.lv), kas iezīmē sistēmu, kas veido tikumīgu cilvēku. Tās ir ne tikai vērtības, ieradums labu darīt un labam būt, bet arī konkrētu sabiedrībā pieņemtu normu un principu ievērošana.

Atturīgs skaidrojums par to, kas ir tikumi lasāms Ministru kabineta noteikumos. Tur minēts sekojošais: "Tikumi - indivīda brīvas domāšanas un rīcības izpausmes" (likumi.lv, MK noteikumi Nr.480 2.7.1.). Ja visos iepriekšējos termina skaidrojumos ir daudz kas vienojošs, lasot šo, šķiet ka tas nonāk pretrunās ar citiem, jo iepriekš minēto "principu kopums", "morālās īpašības", "ieradums darīt labu" vietā pārādās tas, ka jebkura domas un rīcības izpausme, neatkarīgi no tās labuma, ir tikums.

Lasot jēdziena skaidrojumus, var secināt, ka tikums un tikumība ir morālu principu kopums. Tas tikai apstiprina to, ka cilvēka ieradumi, kas balstās uz šiem tikumiem, ir ļoti būtiska daļa no cilvēka dzīves. Tikumi un vērtības ir tas, kas veido cilvēka personības kodolu - raksturu. Tikumiskie ieradumi veido personību dziļākā līmenī, nekā citi ieradumi. Saskaņā ar ārsta psihologa Zigmunda Freida teikto, tikumības būtība ir tieksmju ierobežošanā. Tātad tas apstiprina to, ko reliģijā un latvju dainās dēvē par šķīstību un atturību. Tas ir iekšēji un ārēji atturīgs dzīves veids, nepārtraukta sevis kontrolēšana domās, jūtās, darbos vēlmēs. Tikumība - tas ir darbs ar sevi (tikumiba.net).

Tikuma un tikumības jēdziena izpratne sakņojas jau latviešu tautas kultūrā. Latviešu dzīvesziņā tikums ir likuma vietā. Nerakstīts likums, bet līdzīgi kā vīrs un vārds, tikums ir godā turams morāles kodekss. Ne velti tikums minēts ap 10 000 latvju dainās (tikumiba.net).

Balta nāca tautu meita,
Kā ar sniegu apsnigusi.
Nav ar sniegu apsnigusi,
Nāk ar savu tikumiņu.

(Dainu skapis).

Rakstnieks, publicists Ernests Brastiņš izdalījis tikumus (1.tabula), kas izstrādāti latviešu pedagoģiskajā domā un apgūstami bērnībā un saglabājami visa mūža garumā, kas ir audzināšanas satura komponente attieksmei pret sevi un citiem cilvēkiem (Špona, 2006, 111-112).

E.Brastiņa izdalītie tikumi.

Pamattikumi	Paštikumi	Ļaužtikumi
labums - ļaunums	gudrība - muļķība	mīlestība - bardzība
gods - kauns	darbs - laiskums	saderība - naidis
rātņība - palaidņība	daiļums - neglītums	devība - skaudība
tikums - netikums	prieks - bēdas	taisnība - viltus

(Špona, 2006, 111).

Iepazīstoties ar tikumības jēdzinu no dažādiem avotiem - gan zinātniskiem un mūsdienu kultūrā pastāvošiem, gan no reliģiskās filozofijas - vārda izpratne savā būtībā ir nemainīga. Atšķiras jēdziena interpretācija un tā pielietojums ikdienas dzīvē.

1.2. Tikumisko ieradumu veidošanās

Apskatot dažādu autoru viedokļus, secināms, ka ieradumu veidošanās notiek, kad kādu jaunu darbību cilvēks atkārto līdz tā kļūst par automātisku. Aristotelis ir teicis, ka "vajadzīga prakse, lai tikums iegūtu paraduma nozīmi" (Lasmane, 2006, 33). Brīžiem šķiet - tas taču ir tik vienkārši, taču tajā pat laikā tas ir ļoti sarežģīti. Viegļāk ir tieši bērniem šos ieradumus veidot, jo ne visi viņu ieradumi jau sakņojas vairāku gadu garumā, kas dod labu augsni jaunu tikumisku ieradumu veidošanai. Grūtāk ir ar pieaugušajiem, jo vecos ieradumus nomainīt ar jauniem ir ļoti ilgs un sarežģīts process.

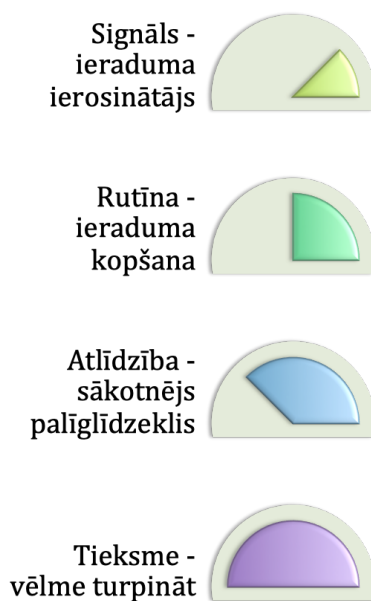
Dzejnieks un literatūrzinātnieks Kārlis Vērdiņš runājot par tikumu nenovecošanu saka: "Bērnu literatūra ir tā vieta, kur var mācīt kaut kādu empātiju, biedriskumu, sadarbošanos - tādas lietas nenoveco. Man ir grūti iedomāties, ka mūsdienās bērnu literatūrā mācītu, cik citi ir slikti un mazsvarīgi un svarīgs esi tikai tu un ne ar vienu nevajag rēķināties (Vērdiņš, 2021). Pēc Ausmas Šponas domām, attieksmju veidošanās pamats ir paradumi un tie uzskatāmi par cilvēka automatizētu darbību, kas nostiprinās sistemātiskos vingrinājumos pieredzes uzkrāšanas procesā, zināšanu un prakses vienotībā. Kā būtisku šīs attieksmes veidošanās stimulu autore norāda uz pieaugušā veidoto paraugu, pārlicināšanu un apkārtējo vidi (Špona, 2006). Ļoti līdzīgi izteicies arī autors V. Zelmenis " Bieži atkārtotas ikdienišķas darbības pakāpeniski automatizējas un iesakņojas cilvēka raksturā kā paradumi. To pamatā ir pietiekami izkoptas iemaņas un mazapjaustas vajadzības izpildīt attiecīgās darbības noteiktā

veidā, laikā un apstākļos. Derīgi paradumi (vajadzība ievērot kārtību, tīrību, precizitāti un laika terminus, turēt doto solījumu v.c.) atvieglo cilvēka darbu un ikdienišķo dzīvi, jo atbrīvo viņa prātu un gribu jaunu, sarežģītāku uzdevumu izpildei (V. Zelmenis, 2000, 34). Savukārt Dr. Paed. Manuels Fernandezs apgalvo, ka "morālie ieradumi (jeb tikumi) veidojas darbībā un ar laiku: skolēni vislabāk apgūst tikumus, piedaloties kvalitatīvā mācību procesā" (Fernandezs, 2020).

Domājot par tikumiskajiem ieradumiem, to veidošanos, vērts ieklausīties amerikāņu žurnālista un teorētiķa Čārlza Duhigga teiktajā: "Tad, kad ieradums veidojas, tas var tikt analizēts trijās daļās: signāls, uzvedība un atlīdzība. Katrs ieradums, kas veidojas, ir kā konkrētā ieraduma loks, kas sastāv no 4 stadijām - signāla, rutīnas, atlīdzības un tieksmes (1.attēls). Lai radītu jaunu ieradumu, ir jāpārlicinās, ka visas šīs loka stadijas ir klātesošas" (Charles Duhigg, 2022). Šī ieradumu loka stadijas ir sekojošas:

- Signāls. Signāla stadija ir iemesls, kas jau no paša sākuma izraisa vēlmi ieradumu izveidot. Piemēram, no rīta modinātājas vai vecāks modina bērnu - tas ir signāls, lai sāktu rīta rutīnas darbus. Citos gadījumos ir nepieciešams pašam skaidri izveidot šo signālu - piemēram, kad bērns paēd vakariņas, jāsāk pildīt mājasdarbi;
- Rutīna. Rutīna ir soļu sērija, kas jāievēro, lai sasniegtu mērķi. C. Duhigga padomi, lai palīdzētu izveidot efektīvu rutīnu ir šādi: 1) rutīnai jābūt vienkāršai - pamostos, mazgājos, apģērbjos, paēdu, dodos uz skolu. Visas lietas, kas ir sarežģītākas, jāizdara iepriekš, kā piemēram skolas somas sakārtošana - tas jādara iepriekšējā vakarā; 2) jābūt stingriem noteikumiem - no sākuma jāizdara viss, kas nepieciešams, lai dotos uz skolu, un tikai tad, ja laiks vēl gana, var nodarboties ar blakus lietām; 3) No agrā vecuma bērņus mācīt savu rutīnu plānot ar nelielu laika rezervi, jo ne vienmēr viss notiek kā plānots;
- Atlīdzība pēc rakstnieka domām, ir tas, kas uz smadzenēm raida signālu, vai šo rutīnu ir vērts vispār saglabāt atmiņā. Liela daļa cilvēku domā, ka atlīdzība ir svarīgākā daļa, un tāpēc pilnībā koncentrējas uz to. Tomēr atlīdzība ir visnesvarīgākā daļa. Atlīdzība ir svarīga pašā sākumā, lai sāktu izveidoties ieradums. Bet, kad ieradums ir jau izveidojies, ieradums paliek spēkā arī bez atlīdzības par to. Var izvēlēties jebkuru atlīdzību, piemēram, uzlīmītes, ceļojums uz zooloģisko dārzu, jauka pastaiga, saldējums, u.c. Taču vissvarīgāk ir paskaidrot, kāpēc ir būtiski konkrēto ieradumu izkopt, ko tas dod bērnam ikdienā un turpmāk dzīvē.

- Tiekums. Čārlza Duhigga prāt, tas ir vissvarīgākais ieraduma loka posms. Tiekums ir tas, kas liek cilvēkiem atkārtot rutīnu, līdz tas iesēžas atmiņā tik ļoti, ka cilvēki turpina pildīt rutīnas darbus pat tad, ja atlīdzība vairs nav spēkā. Tiekums iedalās: 1) "mākslīgā" tiekums, ko rada atalgojums, ko mēs izvēlamies, vai kas mums tīk piedāvāts un 2) "dabiskā" tiekums, kas mūsos ir kopš dzimšanas. (Charles Duhigg, 2022).

1.attēls. Ieradumu loks (C. Duhigg, 2022)

Gan lasot šī teorētiska viedokli, gan iepazīstoties ar I. Kanta apgalvoto, ka: "tikums vienmēr atrodas augšupejošā kustībā un vienmēr visu sāk no gala; ja tas savā attīstībā nevirzās augšup, tad neizbēgami dzīest" (Milts, 2000, 15), var nostiprināt jau zināmo - lai veidotos tikumiski ieradumi ir nepieciešams par tiem runāt, tos aktualizēt un praktizēt. Ar bērnu būtiski ir sadzīvē izrunāt un kopīgi saprast, kāpēc tikumiskie ieradumi ir svarīgi un nepieciešami, līdz bērnam pašam ir tiekums tīrīt vakarā zobus, nevis tādēļ, ka mamma liek, bet tāpēc, ka viss pa dienu apēstais zobos veido mikrobus, un palīdzēt vecmāmiņai nest iepirkuma maisu, nevis tāpēc, ka viņa tā lika, bet tāpēc, ka vecmāmiņai var sāpēt mugura un rokas, bērns grib vecmāmiņai palīdzēt un tas viņam ir būtiski.

1.3. 5-7 gadus vecu bērnu attīstības īpatnību ievērošana ieradumu veidošanās procesā

5-7 gadus vecu bērnu attīstība ir daudzpusīga, tātad liela nozīme ir videi ap bērnu. Bērni šajā vecumā ir aktīvi, darboties gribīgi, zinātkāri, jaunu ideju pilni. Vēlas izzināt pasauli sev apkārt, iesaistīties aktivitātēs, pierādīt savu varēšanu. Galvenais darbības veids, aktivitāte un dzīves veids arī šajā vecumā ir rotaļa, ar kuras palīdzību bērns iepazīst sevi, vidi un cilvēkus sev apkārt, veido sadarbības prasmes. Rotaļā bērns iegūst sociālas iemaņas, praktizējas novērtēt sevi un citus. Rotaļas noteikumi, ko bērni pieņem un izpilda labprātīgi, attīsta prasmi regulēt savu uzvedību atbilstoši sociālai situācijai, audzina gribu, māca veidot pozitīvas attiecības, mijiedarboties un sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem (Golubina, 2007).

Vecāko pirmsskolas vecumu var raksturot kā bērnu intelektuālās attīstības, sociālās gatavošanas un emocionālās nobriešanas sensitīvo periodu. Galvenā bērnu mērķtiecības forma un nosacījums ir sistēmiski organizēta mācīšanās un audzināšana. Īpašs akcents šajā periodā, kas vairs neatkārtojas vēlāk, ir likts uz runas attīstību, tāpēc šo periodu sauc par sensitīvo periodu runas attīstībai (Svence, 2020). Šajā laikā turpina attīstīties iepriekšējā perioda jaunveidojumi (vajadzība pēc emocionālā kontakta, runa, uzskatāmi tēlainā domāšana) (Lieģeniece, 1999).

Vecumā no 5 – 7 gadiem bērna fiziskais veidols mainās nepārtraukti. Kustību aktivitāte ir liela un bērni veic sarežģītākas kustības kā iepriekš. Labāk notur līdzsvaru, ir labāka koordinācija. Fiziskā attīstība norit arī no ārpuses neredzamā veidā - intensīvi attīstās galvas smadzenes. Turpina attīstīties bērna sīkā motorika, kas ļauj labi apgūt prasmi zīmēt un darboties ar dažādiem sīkiem priekšmetiem. Kustības kļūst mērķtiecīgas, noteiktas, pārliecinātas un precīzas, kas iezīmē bērna individualitāti. Kopumā 5 - 7 gadus veci bērni šajā posmā ir kļuvuši aktīvāki, spējīgāki un izveicīgāki. Ļoti būtiski ir bērniem turpināt aktīvi darboties, darbību vērst uz konkrētu mērķi, pilnveidot kustību koordināciju, kā arī vingrināties kontrolēt savas kustības.

Ļoti svarīgi ir nodrošināt bērnam vidi, kurā viņš var droši un aktīvi darboties, pētīt, risināt dažādas situācijas. Vidusbērniecībā (4 - 7 gadi) bērna smadzenes ir visplastiskākās, tieši šajā periodā videi, arī mācību videi un mācīšanas/mācīšanās procesiem ir vislielākā nozīme (Svence, 2020). Pašam darbojoties viņš gūst iespaidus, pieredzi, izpratni par lietu un darbību secīgumu, kas pēcāk bagāti viņa uzkrāto pieredzi un palīdz dažādās problēmsituācijās. Erika

Eriksona teorijā par astoņām dzīves stadijām, kurā cilvēks piedzīvo krīzes, jeb izmaiņu momentus, minēts, ka " trešajā stadijā, ja vecāki ļauj bērnam pašam izvēlēties darbības veidu, netraucē viņam fantazēt, atbild uz viņa jautājumiem, nostiprinās iniciatīva. Bet, ja vecāki atklāti demonstrē, ka bērna darbošanās ir nevajadzīga, traucējoša, jautājumi uzbāzīgi un rotaļas muļķīgas, bērns var sākt justies vainīgs un tas pāriet uz nākamajām stadijām, bet atsevišķos gadījumos rosina agresivitāti (Špona, 2006, 32).

Ž. Piažē uzskatīja, ka bērnu izpratne par pasauli un tās kārtību mainās atkarībā no vecuma un uzkrātās pieredzes. "Bērni nespēj izprast dažādu priekšmetu un parādību savstarpējās likumsakarības, kamēr nav sanieguši noteiktu kognitīvās attīstības pakāpi" (Mārtinsone, Miltuze, Voita, 2015, 301).

5 - 7 gadu vecumā bērna dzīves uztvere turpina paplašināties. Attīstību nosaka gan situācija ģimenē un attiecības ar citiem bērniem un pieaugušajiem, gan teritorija, pilsēta vai valsts, kurā bērni dzīvo. Tādējādi nozīmīga ietekme ir sociālajai videi - bērns iepazīst sociālo attiecību modeli, pieaugušo darbības un to dažādus veidus, atdarina tos. Šis ir laiks, kad bērns izjūt vēlmi pēc patstāvības, vēlas būt kā pieaugušais un līdzīgi rīkoties. Bērns bagātina savu emocionālo pasauli. Tas notiek netieši sižeta lomā rotaļās, dramatisācijas rotaļās, mācoties veidot saskarsmi un atrisināt konfliktus. Emocionālos un izziņas procesus bērns bagātina, mācoties izprast pasaules attēlojumu daiļliteratūrā, mākslā, mūzikā, dejā (Kaņepēja, 2003).

Turpinot autores Kaņepējas minēto par lomu un sižeta rotaļām, var minēt Guntas Svences rakstīto, ka tās ir viens no pirmsskolas perioda psihiskās attīstības priekšnosacījumiem - bērni sevi sāk identificēt ar noteiktām lomām, sāk ievērot rotaļu noteikumus, seko tiem līdzī, tādējādi attīstot paškontroli un normu izpratni, apgūst sociālās uzvedības normas (Svence, 1999). Arī autore Valda Krinkele norāda: "Pirmsskolā galvenā, aktivitāte, dzīves veids ir rotaļa. Tā vienlaikus ir viņa pašizpaušmes, pašattīstības, pašdarbības forma, netiešs audzināšanas un mācību līdzeklis" (Krinkele, 2002.). To laikā bērns, balstoties uz savu pieredzi, modelē pieaugušo dzīvi un attiecības. Psihologs Danils Elkoņins bērna psihisko attīstību iedala sešos periodos, no kuriem uz 5-7 gadus veciem bērniem attiecas sekojošais: "Bērni sevi sāk identificēt ar noteiktām lomām, attīsta paškontroli un normu izpratni, apgūst sociālas uzvedības normas. Šā perioda psihiskā attīstība ir pamats rezultātiem pārējos attīstības periodos (Krinkele, 2002). Tātad tas tikai apliecina to, cik liela ietekme šajā vecumposmā ir attiecībām un audzināšanai ģimenē. Voldemārs Zelmenis bērnu uzmanību šajā posmā skaidro kā vēl nenoturīgu, asu, bet īslaicīgu – to var ietekmēt datzādi apkārt esošie kairinātāji. Šajā vecumā bērniem ir labāk attīstīta mehāniskā nekā loģiskā atmiņa, grūtāk ir apjēgt likumsakarības" (Zelmenis, 2000, 66).

Ņemot vērā pētīto, secināms, ka bērni šajā vecumā ir ļoti aktīvi, pasauli iepazīt

griboši, tāpēc ļoti svarīga ir apkārtējā vide, lai bērni jūtas droši. Attīstību nosaka gan attiecības ģimenē, gan pirmsskolā, ar tuvākajiem cilvēkiem, kā arī ar citiem pieaugušajiem.. Tas nozīmē, ka šajā posmā pieaugušajiem ir jābūt kā labajam piemēram, jo bērns iepazīst sociālo attiecību modeli un ļoti daudz atdarina pieaugušos, viņu darbības, jo vēlas pats būt patstāvīgāks. Šajā laikā bērna galvenā aktivitāte ir rotaļa, jo tā ir gan pašizpaušmes veicinātāja, gan arī audzināšanas un mācīšanas netiešs sekmētājs. Bērnā svarīgi ir darboties patstāvīgi, tādā veidā mācoties lietu kārtīgumu, secīgumu.

1.4. Tikumisko vērtību atspoguļojums pirmsskolas izglītības saturā

Pirmsskolas izglītības saturā skaidri minēts, ka ļoti svarīgi bērnam tieši ikdienā attīstīt vērtībās balstītus tikumiskos ieradumus. Protams, ne vērtības, ne tikumus pedagogs kā burtus vai ciparus iemācīt nevar, to nav iespējams tieši izdarīt, jo cilvēks tos atpazīst, iegūst un mācās visu mūžu dažādās situācijās, darbībās un saskarsmēs.

Kā teikts projekta *Skola 2030* izstrādātajās nostādnēs, vērtības veido nozīmīgu lietpratības daļu. Vērtības ir pamats ieradumiem un tos attīstot mērķtiecīgi, tie nostiprinās un kļūst par tikumiem. Manuels Fernandezs akcentē: "Vērtības nav smilšu graudiņi vai konfektes, ko mēs izliekam uz galda un katrs paņem ko grib. Vērtības ir sistēma. Tur jābūt celtni, jābūt hierarhijai. Jābūt pamatam un citām lietām, kas šim pamatam palīdz attīstīties, būt skaistam un virzīties uz priekšu" (Fernandezs, 2021). Viņš runā arī par to, ka, viņaprāt, vissvarīgākais ir cilvēks, personas attiecības un tā arī ir vērtība - cilvēks. Fernandezs norāda arī uz to, ka pirmkārt tikumisko audzināšanu skolā raksturo vide, savstarpējās attiecības. Un šim viedoklim var piekrist. Šobrīd pedagoģiskais uzdevums ir bērniem veidot izpratni par tādām vērtībām, kā dzīvība, brīvība, cieņa, darbs, daba, u.c., kas šajā tehnoloģiju laikmetā ne tikai bieži tiek aizmiršanas, bet arī uztvertas par pašsaprotamām. Nozīmīgi ir veidot un pilnveidot ne tikai bērna vērtējošu attieksmi, kā arī atbildību par sevi un savu rīcību, bet arī vidi mācību iestādē, jo uz vērtībām un tikumiem balstīti ir arī pedagogu ieradumi un darbības. Balstoties uz *Skola 2030*, mācību saturā tiek ietverti mums visiem nozīmīgi ieradumi un to izkopšanas darbības, kas balstītas vērtībās (2.tabula), kā arī tikumi, kas cieši saistīti ar ieradumiem (3.tabula).

Ieradumi pirmsskolas izglītībā

(Skola2030)

Ieradumi	Ieradumu izkopšanas darbības	Vērtības
Veidot cieņpilnas attiecības ar citiem cilvēkiem	Ievēro saziņas kultūru mācību uzdevumu veikšanā un ikdienas saskarsmē, sasveicinās, atsveicinās, pateicas, lūdz.	Cilvēka cieņa
Sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem.	Ieklausās cita teiktajā, mācās saprast viņa vajadzības un vienoties par kopīgu rīcību	Cilvēka cieņa
Kontrolēt un vadīt savu uzvedību un emocijas	Mācās atpazīt savas emocijas, emocionālās situācijās rīkoties sev un citiem pieņemami, kā arī vērtēt savu rīcību	Kultūra
Patstāvīgi rūpēties par savām lietām, mācību vides uzturēšanu kārtībā	Mācās paņemt mācību līdzekļus un citas lietas un nolikt atpakaļ tām paredzētajās vietās, piedalās mācību vides sakārtošanā	Darba tikums
Ievērot zināmos kārtības un drošības noteikumus	Spriež par konkrēta noteikuma nepieciešamību, vienojas ar citiem par to, vērtē, kā izdodas to ievērot	Dzīvība
Plānot, vadīt savu izziņas procesu un reflektēt par to	Rūpīgi iepazīstas ar doto uzdevumu vai vienkāršu sadzīvisku problēmu, paredz darbības uzdevuma veikšanai vai problēmas risināšanai, izvēlas materiālus un darba piederumus vai risinājuma veidus, novērtē veiktās darbības, pamana, ja ir kļūdījies, un meklē iespēju labot kļūdas vai nepilnības	Brīvība
Saudzēt dabu, taupīt dabas resursus	Saudzīgi un taupīgi izmanto darba piederumus, mācību materiālus un dabas resursus, iesaistās tuvākās apkārtnes sakopšanas darbos	Daba
Cienīt savu valsti, godpilni izturoties pret tās simboliem	Iepazīstas ar Latvijas valsts simboliem un mācās izrādīt cieņu pret tiem.	Latvijas valsts

Lai labāk izprastu *Skola2030* minētos tikumus, 3.tabulā redzami arī šo tikumu paskaidrojumi, lai veiksmīgāk un skaidrāk varētu bērniem paskaidrot to būtību, pielāgot mācību materiālus un literāros darbus.

3. tabula

Tikumi pirmsskolas izglītībā

(Skola2030)

Tikumi	Tikumu paskaidrojums
Atbildība	Griba un spēja paredzēt savas izvēles un rīcības sekas un rīkoties, respektējot cita cilvēka cieņu un brīvību
Centība	Čaklums, uzcītība, rūpība un griba jebkuru darbu veikt pēc iespējas mērķtiecīgāk, kvalitatīvāk un produktīvāk
Drosme	Izlēmība, baiļu pārvarēšana, rakstura stingrība, situācijas novērtēšana un cieņpilna rīcība, uzņēmība, centieni pēc taisnīgā un labā
Godīgums	Uzticamība, patiesums, vārdu un darbu saskaņa
Gudrība	Māka izmantot zināšanas labā veicināšanai savā un sabiedrības dzīvē
Laipnība	Vēlība, atsaucība pret citiem, pieklājība
Līdzcietība	Attīstīta empātija, vēlme iejusties otra pārdzīvojumos un aktīvs atbalsts
Mērenība	Rīcības un uzskatu līdzsvarotība, spēja nošķirt saprātīgas vēlmes no nesaprātīgām un atteikties no nevajadzīgā, atturēšanās no tā, kas traucē personas attīstību
Savaldība	Uzvedības un emociju izpausmju kontrole un vadība, respektējot savu un citu cilvēku brīvību, kā arī cienot sevi un citus
Solidaritāte	Savstarpējs atbalsts un rīcības saskaņotība, rūpes par savu, citu un kopīgu labumu, demokrātisks dialogs ar citiem
Taisnīgums	Godprātīga lemšana, cilvēktiesību un citu saprātīgu interešu un morāles normu ievērošana
Tolerance	Iecietība, vēlme izprast atšķirīgo (piemēram, cilvēka ārējo izskatu, veselības stāvokli, uzvedību, viedokli, ticību, paražas)

Apskatot abas tabulas, secināms, ka tikumi, ieradumi un vērtības ir ļoti cieši saistīti savā starpā. Autoresprāt, zinot un izprotot tikumu un vērtību būtību un tos regulāri aktualizējot, balstoties uz tiem ir iespējams izkopt iepriekš minētos ieradumus.

Lai to ievērotu, ieviestu ikdienas mācību un audzināšanas darbā, nepieciešami mācību resursi, informācija. Kā nozīmīgs atbalsts pedagogiem, jāatzīmē 2020. gadā izveidotā tikumiskās audzināšanas programma "e-TAP", kas piedāvā mācību resursus pirmsskolas un pamatizglītības skolotājiem, lai palīdzētu īstenot tikumisko audzināšanu. Šajā programmā tiek piedāvāts skatīties uz vērtībām un tikumiem caur katrai vecuma grupai atbilstošām tēmām un nodarbībām, kas pielāgots bērnu izpratnes līmenim (arete.lu.lv, 2021). Pētnieks Manuels Fernandezs runā par to, ka skolotāji bieži ir neizpratnē, jo lai arī viņi saprot, ka šie 12 tikumi ir vajadzīgi, viņi ne līdz galam saprot, kā to ieviest praksē, jo viņi ir pārslogoti, nepieciešama informācija, lai veidotu stundu plānus, prezentācijas, kā arī nepieciešami materiāli, kas ir pārdomāti un sistematizēti (Fernandezs, 2021). Tāpēc jo īpaši būtiski, ka šāda programma izveidota, kur pedagogi var iegūt strukturizētus materiālus, lai veidotu produktīvu mācību saturu, aptveros skolēniem nozīmīgas tēmas un apskatot tās no tikumu un vērtību prizmas. Šī programma ir cieši saistīta un gan tikumu, gan tematiskajā ziņā atbilst mācību satura programmai *Skola 2030*.

Autoresprāt, šobrīd pedagogiem ir plašākas iespējas iegūt dažādus materiālus un idejas, kā vērtības, tikumus un ieradumus ievīt mācību procesā. Tas nozīmē, ka mācību process kļūst interesantāks, daudzveidīgāks, taču tajā pat laikā, ir daudz veidu kā ietvert būtiski nepieciešamo - tikumisko ieradumu aktualizēšanu. Pedagogiem svarīgi ir atcerēties aktivitātēs, rotaļās, mācībās uzzināto pārrunāt ar bērniem un vērst viņu uzmanību uz šiem vērtībās balstītajiem ieradumiem, jo tas būtiski palīdz tos bērniem padarīt saprotamākus, uztveramākus.

2. BĒRNU LITERATŪRAS IZMANTOŠANA TIKUMISKO IERADUMU VEIDOŠANĀ

2.1. Bērnu literatūras raksturojums

Teju ikvienam ir kāda grāmata, kas asociējas ar bērnību. Vai tā lasīta paša spēkiem, ikvakaru to priekšā lasījuši vecāki, tā klausīta audio formātā vai tikai pētītas tās ilustrācijas, taču katram ir kāda atmiņa, kas saistīta ar bērnu literatūras iepazīšanu. Bērnu literatūra cauri laikiem ir bijis kā ceļojums un piedzīvojums. Kā novērots darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem, lai arī manāms bērnu intereses sarukums pašiem līdz galam iepazīties ar kādu no grāmatām, tomēr interese ir, dažreiz pietrūkst uzmanības noturēšanas un motivācijas.

Kā minējusi Ilze Stikāne "Latviešu bērnu literatūras vērtību sistēmu, jau kopš tās attīstības sākuma 19.gs vidū, īpaši spilgti raksturo dzeja un proza, bērnības atmiņas un literārā pasaka. Tās ir plaši pārstāvētas rakstniecībā un iecienītas lasītāju vidū" (Stikāne, 2005, 4). No šī varam secināt, ka nemainīgi tieši bērnu literatūra ir tā, kas bērnos sēj tikumisko ieradumu aizmetņus jau agrā bērnībā, jo ar tiem ir caurvītas pasakas, stāsti, dzejoļi, ar kuru varoņiem un to piedzīvojumiem un darbībām dažādās situācijās identificējas lasītājs.

Literatūras spēcīgo iespaidu atzīmē arī Džanni Rodari, skaidrojot, ka „vārds, kas nejauši iekritis cilvēka prātā, izplata koncentriskus viļņus gan plašumā, gan dziļumā, izraisa ķēdes reakciju, sasaistīdams vienā plūdumā skaņas un tēlus, līdzības un atmiņas, dziļākas nozīmes un sapņus. Bet tas nozīmē, ka šis process cieši saistīts ar cilvēka pieredzi, atmiņu, fantāziju un zemapziņu, un ir tik sarežģīts tāpēc, ka prāts nepaliek pasīva novērotāja lomā, bet pastāvīgi iejaucas, lai pieņemtu vai noliegtu, pielāgotos vai noraidītu, veidotu vai grautu” (Rodari, 2009, 11).

"Bērnu literatūra piedāvā veidus kā izprast pasauli, kas pēkšņi sāk griezties tik ātri, ka, šķiet, sareibst galva. Līdzīgi kā aktuālā interneta vide, bērnu literatūra ir iespēja kā apvienot dažādas darbības reizē - lasot iegremdēties stāstā, izprast to un paņemt sev vērtīgo no tā" tā savā rakstā žurnālam *The Guardian* min autors Kats Patriks. Autors izceļ bērnu literatūras aktualitāti, apgalvojot: "Mēs pieaugušie vēl joprojām pieļaujam lielu kļūdu domājot, ka šī literatūra ir tikai domāta, lai pirms gulētiešanas to lasītu bērnam priekšā, ka tā ir pārejoša vērtība, līdzko bērns izaug" (Kat Patrick, 2017). Iepazīstoties ar šī autora teikto, secināms, ka bērnu literatūra kā vērtība ir ne tikai bērnu, bet arī pieaugušo vidē un iespējams, ka jau pieaugušajam esot un lasot to priekšā bērnam, atkal sev atgādinām tajā esošās mācības, gudrības, vērtības, ar kurām

iepazīstināt bērnus.

Ne mazāk būtisks faktors dzīves vērtību un gudrību apgūšanā ir bērna iepazīstināšana ar folkloru. Visu pirms - tas ir stabils ceļš, kā bērns sevi var apzināties kā tautas daļu, kā arī izprast vienotības sajūtu, kas bieži rodas visai grupai, kolektīvam, pat ļoti lielam cilvēku pulkam, piemēram, kopkorim izpildot vienu un to pašu tautas dziesmu. Lasot autore Velta Golubinas minēto „Latviešu tautas dainas ar savu saturu norāda, kādos virzienos jāveic bērnu tikumiskā audzināšana – godīguma, labestības, cieņas, saudzējošas attieksmes pret apkārtni, skaistuma un estētikas izpratne – savstarpējo attiecību paraugi ļauj bērnam pilnveidot iekšējo pasauli” (Golubina, 2007, 252), var secināt, ka arī latviešu tautas dziesmas veiksmīgi var izmantot dažādu dzīves situāciju izveidošanai, izspēlēšanai, kā arī diskusijām, viedokļu apmaiņai un bērnu izpratnes vērtēšanai. Latviešu tautas dainu klāsts ir ļoti bagātīgs un plašs, tas nodrošina dainas, kas pielāgojamas jebkuras tēmas rotaļnodarbībām. Tās ir īsas, viegli uztveramas, kas nozīmē to, ka bērni tās salīdzinoši viegli spēj iemācīties no galvas, ja tas nepieciešams.

Kad bērns izzina pasauli, tas parasti notiek no tuvākā uz tālāko - no savām mājām, ģimenes locekļiem, draugiem un radiem uz plašākas sabiedrības, dabas un vides iepazīšanu. Šis ir atrodams un novērojams arī dzejā bērniem. Arī dzejnieki savos darbos rosina izzināt pasauli ar bērniem raksturīgu rotaļīgumu. Šis rotaļīgais izziņas veids ir bērniem vistuvākais, jo tas ir visraksturīgākais tiem. Dzejā dažādiem veidiem spilgti un interesanti akcentētas dažādas vērtības un tikumi. Nevar nepieņemt Ilzes Stikānes minētajam, ka " latviešu dzeja psaulē apguves procesā bērniem dod daudzus atzinumus par morāli ētiskajām vērtībām. Būtībā turpinās folkloras un klasiskās dzejas tradīcijas, kas akcentē darbu kā dzīves pamatu, čaklumu kā cilvēka vērtējuma pamatkritēriju, draudzību, mīlestību kā cilvēcisko attiecību dārgumu, kā arī godīgumu, atbildību, līdzjūtību, pienākumu, godprātību, uzticību, gribasspēku, uzņēmību, neatlaidību un citas īpašības kā personības pievilcību un skaistumu" (Stikāne,2005, 22-23).

Pasakas ir kā bērnu literatūras galvenā uzdevuma virzītājspēks - palīdzēt ceļā uz bērna tikumu un vērtību veidošanos. Tās arī palīdz bērnam ne tikai izprast sevi, pasauli un sevi pasaulē, bet arī palīdz bērnam izprast lietu sakarību, atpazīt sevis piedzīvotās situācijas un bieži vien arī tās palīdz izprast otru cilvēku un viņa rīcības motīvus. Arī pasakās ik uz soļa var rast dažādas dzīves gudrības, kas palīdz pieņemt dažādas iespējams neizprotamas ikdienas situācijas. Pasakās tiek iepazītas tik ļoti daudzveidīgās tikumiskās vērtības, kas jau minētas arī iepriekš - mīlestība, labestība, līdzcietība, palīdzība, tajās bērns iepazīstās ar ļaunajiem tēliem, labā cīņu ar ļauno, labā uzvaru. Bieži vien, pēc iepazīšanās ar pasaku un tās pārrunāšanas, bērns sper soli uz sevis iepazīšanu, saskatot īpašību, rīcību un vērtību līdzības ar varoņiem.

Tāpēc jāpiekrīt autoram Džanni Rodari, ka „pasakas klausīšanās bērnam ir vingrināšanās, jo pasaka bērnam ir tikpat nopietna lieta kā rotaļa: tā palīdz iedziļināties sevī, iepazīt sevi, novērtēt savus spēkus” (Rodari, 126).

Darba autore secina, ka bērnu literatūras pozitīvā ietekme uz bērna tikumu un vērtību veidošanos ir bijusi un vēljojojām ir ļoti aktuāla. Latviešu bērnu literatūra ir ļoti bagātīga. Folklorā, dzejā, pasakas, kas piemērotas jebkādam tēmām, emocijās, mācībām un dzīves gadījumiem, šķiet kā neizsmeļama aka. Tā ir pilna ar dzīves gudrībām, stāstiem, pieredzēm, kuras uztverot bērns ne tikai no tām mācās, bet tajās atpazīst sevi, savas darbības un to iespējamās sekas. Literatūra ir pilna arī ar šīm vērtībām, tikumiem un ieradumiem. Literatūras izmantošanas tradīcija ir ļoti nozīmīga un tas sakņojas jau ģimenē. Bērns, kas ne tikai mācību iestādē, bet arī savu tuvāko cilvēku vidū iepazīstināts ar bērnu literatūru un guvis no tā pozitīvu pieredzi, visdrīzāk to izmantos arī ar savu bērnu nākotnē. Jāpiekrīt Dr. Nikolas Smitas teiktajam, ka " ja spēsim mudināt bērnu gan lasīt, gan dalīties ar izlasīto, varēsim palīdzēt attīstīt bērnam lasīšanas ieradumu un lasīšanu kā vērtību, ko vēlāk varēs nodot paaudžu paaudzēs" (Nicola Smith, 2020).

2.2. Bērnu literatūras izmantošana pedagoģiskajā procesā

Bērnu literatūra palīdz skolēniem attīstīt emocionālo inteliģenci. Literatūrai ir liels spēks veicināt emocionālo un morālo attīstību, kā arī, tā mudina bērnus padomāt par savām izjūtām un mācīties tās izprast. Tā mudina bērnus uzzināt daudz vairāk par savstarpējām attiecībām, sadarbību, tikumiem, kā arī par mūziku un mākslu, ceļošanu, sportu un citiem hobijiem, par kuriem jau iepriekš iespējams lasīts kādā stāstā. Publiciste, mākslas kritiķe, rakstniece Santa Remere ir teikusi: "Es pat nezinu, kā tā (bērnu literatūra) uz to slikto varētu ietekmēt. Daudzveidīga literatūra var ietekmēt tikai uz labu. Bērnam tā grāmata ir iespēja tā dziļāk izdzīvot dažādu citu cilvēku dzīvesstāstus, nu kaut saprast citu cilvēku skatupunktu vai aizceļot, padzīvot viņu mājā un viņa ādā iejusties. Un jo vairāk dažādu cilvēku ādās tu paspēj ielīst, jo tev ir foršāk un pat vieglāk dzīvot, jo kad tu pats nonāc pie savām grūtībām vai pārdomām reālajā dzīvē, mazliet pazīstams tu esi ar tiem scenārijiem (Remere,2021). Bērnu literatūra ir vērtīga personības tapšanā, jo tā ir mūžīga tradīcija. Grāmatas ir galvenais instruments, kā pārnest mūsu literāro mantojumu no vienas paaudzes uz nākamo. Šī literatūra ir vērtīga gan skolas vidē, gan mājās, gan brīvajā laikā. Bērnu iepazīstināšana ar kvalitatīvu literatūru, veido atbildīgu, izglītotu, veiksmīgu un gādīgu indivīdu.

Autore Inese Freiberga min, ka " analizējot filozofiskās, psiholoģiski pedagoģiskās

atziņas par literatūras, sevišķi pasaku lielo ietekmi uz bērnu, kā arī analizējot dažādu autoru - gan pedagogu, gan literātu - izvirzītos uzdevumus bērnu literatūrai, jāsecina, ka tai izvirzāmie uzdevumi pirmsskolas vecuma lasītājam - klausītājam, ir šādi: 1) palīdzēt bērnam apzināties pašam sevi, apmierināt viņa vajadzības un intereses un nodrošināt psihisko līdzsvaru; 2) kā mākslas veidam audzināt bērnu estētiski, attīstot viņā estētiskās vajadzības, attieksmes un spējas; 3) sniedzot pieredzi, veidot pašam savu pasaules modeli, veicināt tikumisko vērtību apguvi, veidojot aktīvu attieksmi pret apkārtējo pasauli un paužot to savā darbībā (Freiberga, 1997, 20).

Pēc literatūras lasīšanas, vērtīgi un, autoresprāt, pat obligāti ir ar bērniem pārrunāt dzirdēto, lasīto. Motivēt bērnus izteikties, dalīties pārdomās un pat pieredzē, kas savij kopā literatūrā iepazīto un savas dzīves notikumus. Iejūtoties literatūrā minētajos tēlos, bērni mēdz adaptēt tēlu īpašības, pieņemt to rīcības un pat tikumus. "Tikai praktiskā rīcībā -pārdzīvojot, meklējot problēmas atrisinājumu ceļus, sadarbojoties - bērns apgūst vispārcilvēciskās vērtības. Tas, kas izgājis caur paša pārdzīvojumu, kļūst par patiesu atziņu un nevis iemācītu prātulu" (Freiberga, 1997, 23). Pārrunās pēc pasaku lasīšanas būtiska ir bērnu uzmanības pievēršana tēlu darbībām un to sekām, rakstura iezīmēm, iespējamiem vērtību un tikumu trūkumiem. Kā ir minējis autors Vasilijis Suhomļinskis: "estētiskās, tikumiskās un intelektuālās jūtas, kas mostas bērnu dvēselē pasaku tēlu ietekmē, aktivizē domu plūdumu, kas liek aktīvi darboties smadzenēm, sasaista ar stiprām saitēm domāšanas centrus. Līdz ar pasaku tēliem bērnu apziņā nonāk vārds ar tā vissmalkākajām niansēm. Vārds kļūst par bērna garīgās dzīves sfēru, domu un jūtu izteiksmes līdzekli" (Suhomļinskis, 1974, 143). Savukārt Ļevs Vigotskis skaidrojis to, ka: "jo dziļāks jūtu spēks, ko izraisa literārais darbs, jo lielāku iespaidu tas atstāj uz bērna domāšanas procesu, liekot izjust arī dažādas emocijas, radot jaunas izjūtas un nostiprinot noteiktu attieksmi" (Vigotskis, 2002, 7). Autore Inese Freiberga min: "Pasakā uz morāli norāda netieši mājiņi – pasakas personāži rīkojas, darbojas, tiem piemīt noteiktas īpašības, kas izpaužas uzvedībā un attieksmē pret apkārtējās pasaules lietām, kas bērnam jāuztver pašam, jo pasakā nav klajas didaktikas, moralizēšanas" (Freiberga, 2013). Šīs noteiktās attieksmes veidošana un sekmēšana ir pieaugušā svarīgs uzdevums, kas jāveic gan tiešā, gan bērnam šķietami netiešā veidā, kā arī ir jārūpējas, lai literārais darbs bērnu tiešām uzrunā un viņš to atceras un par to aizdomājas. Lai rodas šis Vigotska minētais dziļais jūtu spēks, kas pēcāk atstāj paliekošu iespaidu.

Autore, no pieredzes pirmsskolas darbā, secina, ka tad, kad bērnus iepazīstina ar literāro darbu to stāstot, nevis lasot, rodas ciešāks kontakts un emocionālāks pārdzīvojums. Stāsta laikā palīdz arī atbilstoši attēli, roku lelles, instalācijas un citas papildus aktivitātes. Nenovērtējams ir arī acu kontakts un žesti, ko izmanto stāstītājs. Kā novērots pirmsskolā,

veiksmīga tikumisko ieradumu apgūšana sakņojas ne tikai literārā darba lasīšanā un pārrunāšanā, bet gan to ievīšana arī ikdienas situācijās, mācībās, rotaļnodarbībās, dziesmās, u.c., atsaucoties uz jau iepazīto literāro scenāriju vai pat konkrētiem tēliem. Bieži vien, pedagogi nelielus ikdienas darbiņus (slaucīšana, mazgāšana, kārtošana) nesasaista ar mācību satura tematiski apgūstamo, taču tā ir lieliska iespēja, kā bērniem atsaukt atmiņā, piemēram, no rīta lasīto un pārrunāto pasaku.

Jāsecina, ka bērns ikdienā var apgūt dažādus tikumiskos ieradumus, pateicoties bērnu literatūrai. Pedagogi var izmantot gan pasakas, stāstus, folkloru un dzeju. Literatūra ir tik bagātīga, ka to var pielietot teju jebkurā dzīves situācijā un jebkādā tēmā. Tā ir lielisks palīgs, lai bērns mācītos rast risinājumus dažādās dzīves situācijās, ievērotu cēloņu un sekū sakritības, iemācītos dzīves gudrības, kas labi izteiktas sakāmvārdos, saskatītu līdzības ar pašu piedzīvotajām ikdienas situācijām, mācītos un iepazītu dažādas rakstura īpašības, veiktu salīdzinājumus, iepazītu un izvērtētu dažādus uzvedības un rīcības modeļus. "Literatūras uzdevums - pateikt patiesību par mums pašiem, stāstot par cilvēkiem, kas nekad nav eksistējuši" (Stephen King, 2022). Ar literatūru bērnus iepazīstināt nepieciešams dažādos veidos un izmantojot papildmateriālus. Svarīgi ir ar bērniem pēcāk iepazīto pārrunāt, uzdot jautājumus, atbildēt uz bērnu jautājumiem, kā arī uz klausīt bērnu viedokli un pieredzes stāstus.

3. PEDAGOĢISKĀS DARBĪBAS NORISE

3.1. Pētījuma gaitas raksturojums

Pētījums tika veikts Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādē M un B grupās, 2022.gada februārī, martā un aprīlī, lai noskaidrotu, kā, izmantojot bērnu literatūru pedagoģiskajā procesā, mainās 5 -7 gadus vecu bērnu tikumsikie ieradumi.

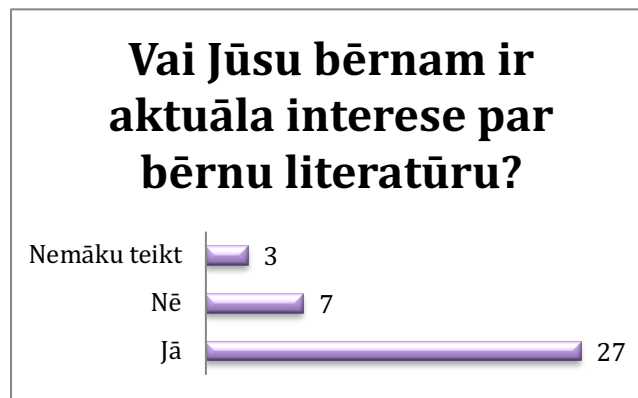
Šajā pētījumā autore izvirza divus ieradumus, kurus aktualizē un izmanto pedagoģiskajā novērošanā, izveidotajās aktivitātēs, vecāku aptaujā un pedagogu intervijās. Šie ieradumi ir: 1) Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem; 2) Patstāvīgi rūpējas par savām lietām, mācību vides uzturēšanu kārtībā. Darbības, kas jāveic, lai izkoptu sadarbošanos ar vienaudžiem un pieaugušajiem ir ieklausīšanās cita teiktajā, mācaīšanās saprast viņa vajadzības un vienošanās par kopīgu rīcību. Savukārt, lai palīdzētu izkopt ieradumu patstāvīgi rūpēties par savām lietām un uzturēt kārtībā savu mācību vidi, jāsekmē tas, lai bērns mācās paņemt mācību līdzekļus un citas lietas un nolikt tās atpakaļ tām paradzētajās vietās grupā un ārpus tās, kā arī piedalās mācību vides sakārtošanā (Skola2030).

Gan pētījuma sākuma, gan noslēguma posmā tik veikta bērnu pedagoģiskā novērošana, lai aktivitāšu laikā novērtētu aktualizētos ieradumus bērnu izpausmēs, rezultātus attēlojot tabulā. Pēc pirmās pedagoģiskās novērošanas sekoja aktivitāšu posms trīs mēnešu periodā, kurā bērni iepazinās ar autores izvēlētu bērnu literatūru, piedāvātām aktivitātēm un rotaļnodarbībām, kas ietver pētījumā aktualizētos ieradumus. Pēc šī posma sekoja divu pedagogu intervēšana, lai noskaidrotu viņu viedokli par tikumiskajiem ieradumiem, to izmantošanu mācību procesā, šī pētījuma gaitu un viņu viedokli par tā rezultātiem, kā arī tika veikta vecāku anketēšana, lai iegūtu informāciju par bērnu literatūras izmantošanas regularitāti ārpus pirmsskolas. Pētījuma noslēgumā tika veikta atkārtota bērnu pedagoģiskā novērošana aktivitāšu laikā, lai secinātu aktivitāšu ietekmi uz izvirzīto tikumisko ieradumu veidošanos. Visus iegūtos pētījuma rezultātus autore atspoguļoja tabulās un diagrammās, kā arī pielikumos.

3.2. Vecāku anketēšana

Vecāku anketēšana sniedza ieskatu par bērnu literatūras izmantošanu ģimenēs, ārpus pirmsskolas. Šīs anketēšanas mērķis bija noskaidrot vai un kāda literatūra tiek izmantota, kāds ir tās lietošanas veids, vai tās sižets tiek pārrunāts un vai bērns sniedz vecākiem atgriezenisko saiti, kā arī tas, vai vecākiem pašiem ir bijusi pieredze ar bērnu literatūras lasīšanu viņu bērniībā. Anketu rezultāti deva iespēju saņemt vispārīgu informāciju par bērnu saikni ar literatūru ārpus pirmsskolas iestādes sienām.

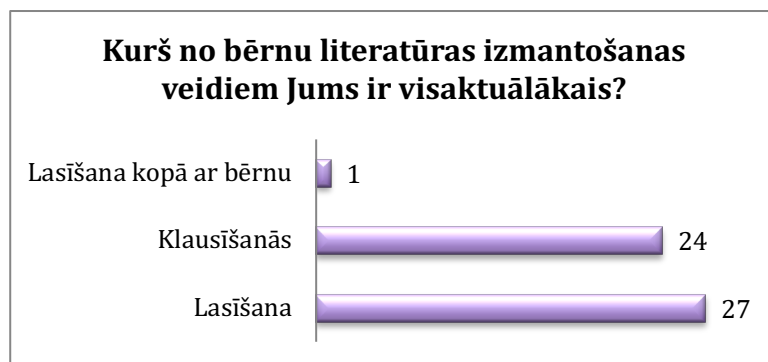
Anketas pirmais jautājums bija šāds - vai Jūsu bērnam ir aktuāla interese par bērnu literatūru? Respondentu atbildes apkopotas 2.attēlā.

2.attēls. Vecāku atbildes uz pirmo jautājumu.

Apkopojot šī jautājuma rezultātus, redzams, ka 27 vecāki atbildējuši, ka viņu bērniem ir aktuāla interese par bērnu literatūru, 7 vecāki atbildējuši, ka šādas intereses nav, taču 3 no aptaujātajiem nav skaidras atbildes uz šo jautājumu. Tas iezīmē rezultātu, ka lielākā daļa no abu grupu bērniem arī mājās esot, sastopas ar bērnu literatūru.

Anketas otrais jautājums - kurš no bērnu literatūras izmantošanas veidiem Jums ir visaktuālākais? Respondentu atbildes apkopotas 3.attēlā.

3. attēls. Vecāku atbildes uz otro jautājumu.

Tākā šajā jautājumā bija iespēja izvēlēties vairākas atbildes, no iegūtajiem datiem secinām, ka respondenti izvēlējušies lasīšanu, citi - klausīšanos, viens izvēlējies atbildi - lasīšana kopā ar bērnu, taču vairums no vecākiem atzīmējuši, ka viņiem aktuāla ir gan lasīšana, gan klausīšanās.

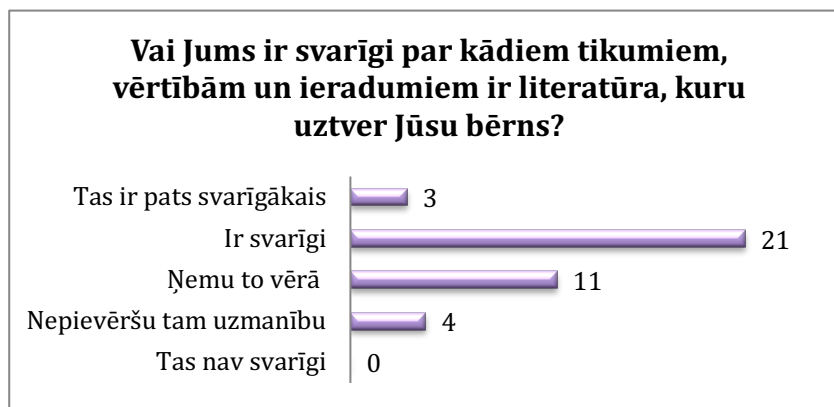
Trešais jautājums - kādus literatūras veidus Jūs izmantojat? Respondentu atbildes apkopotas 4.attēlā.

4.attēls. Vecāku atbildes uz trešo jautājumu.

Apkopojot šī jautājuma atbildes, redzams, ka visbiežāk izmantotais literatūras veids ir proza (literārās pasakas, stāsti), tad seko atbilde - komiksi un visbeidzot - dzeja. Tā kā šajā jautājumā bija iespējams izteikt arī kādu citu variantu, pievienota tika arī atbilde - enciklopēdijas.

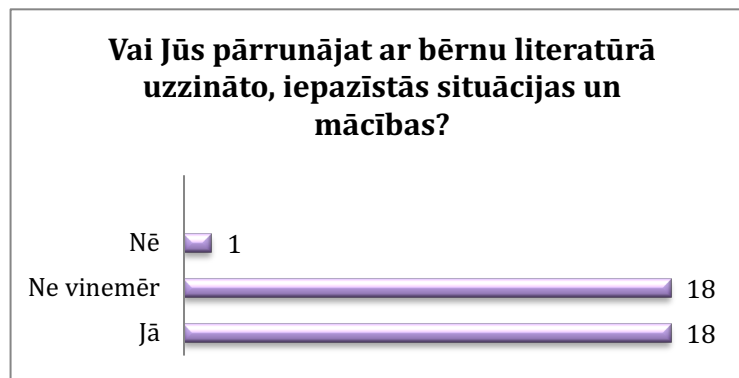
Anketas ceturtais jautājums bija sekojošs - vai Jums ir svarīgi par kādiem tikumiem, vērtībām un ieradumiem ir literatūra, ko uztver Jūsu bērns? Respondentu atbildes apkopotas 5.attēlā.

5.attēls. Vecāku atbildes uz ceturto jautājumu.

Pēc aptaujas datiem varam secināt, ka tikai 3 no aptaujātajiem vecākiem uzskata, ka tas, par kādiem tikumiem, vērtībām un ieradumiem ir literārais darbs, ko uztver viņu bērns, ir pats svarīgākais. 21 no aptaujātajiem atzīst, ka tas ir svarīgi, 11 vecāki, izvēloties literatūru savam bērnam ņem vērā šīs lietas, taču 4 no aptaujātajiem tas nav svarīgi.

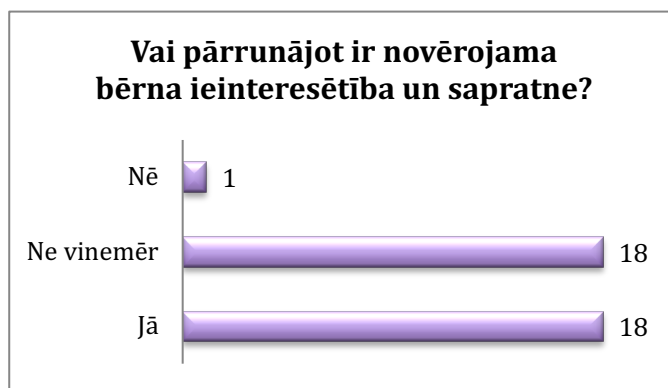
Piektais anketas jautājums bija šāds - vai Jūs pārrunājat ar bērnu literatūrā uzzināto, iepazīstās situācijas un mācības? Respondentu atbildes apkopotas 6.attēlā.

6.attēls. Vecāku atbildes uz piekto jautājumu.

Iepazīstoties ar šīm atbildēm secinām, ka tikai 22 no 37 vecākiem ir atbildējuši apstiprinoši, ka jā - viņi ar bērnu pārrunā literatūrā dzirdēto, bet 13 atzīmējuši atbildi - atkarīgs no situācijas. Diemžēl 2 respondenti atbildējuši, ka viņi nepārrunā ar bērniem lasīto vai klausīto.

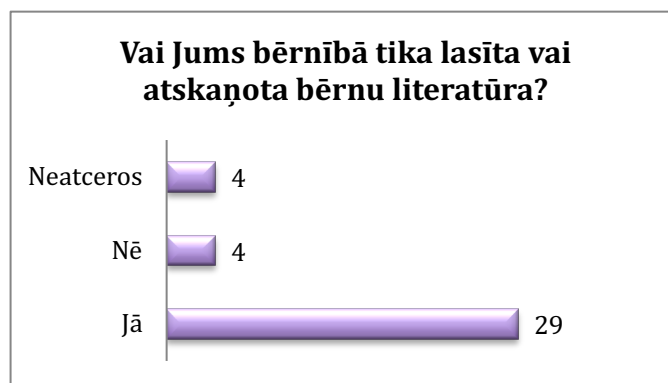
Nākamais ir jautājums - vai pārrunājot ir novērojama bērna ieinteresētība un sapratne? Respondentu atbildes apkopotas 7.attēlā.

7.attēls. Vecāku atbildes uz sesto jautājumu.

Kā redzams, tikai viens no vecākiem atbildējis, ka nav novērojama ne bērna ieinteresētība, nedz sapratne par pārrunāto. Pārējie respondenti dalās vienādās grupās - vieni, kuri to novēro un otri, kuri ne vienmēr novēro šo bērna atgriezenisko saiti.

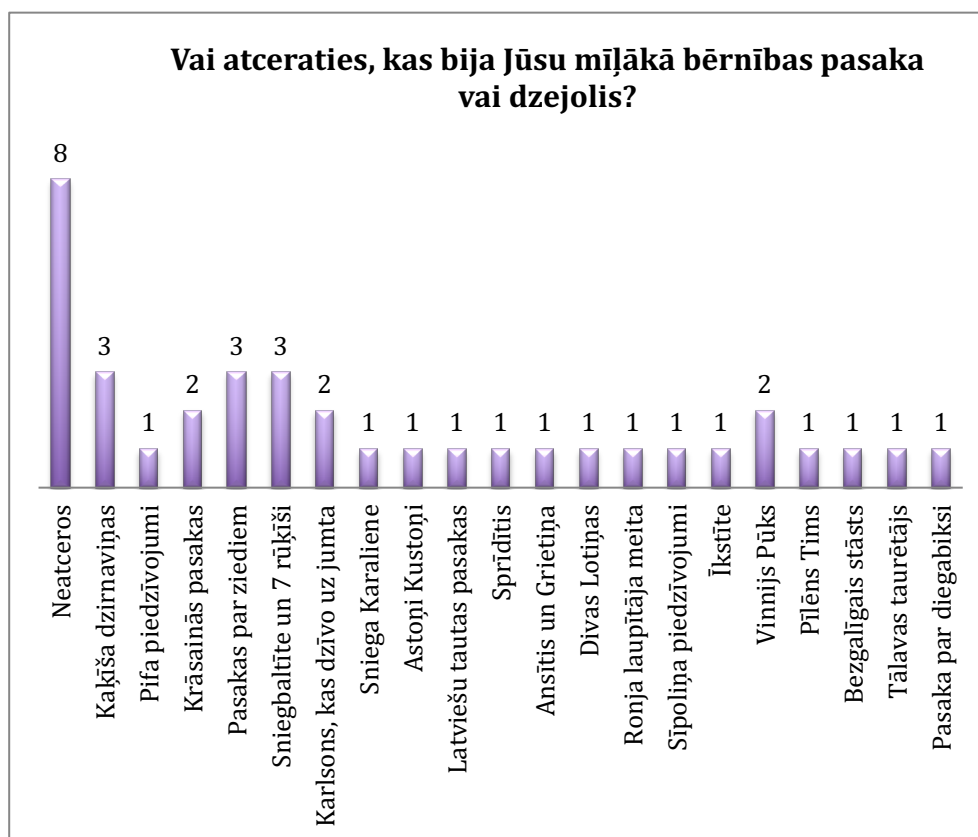
Nākamais aptaujas jautājums - vai Jums bērnībā tika lasīta vai atskaņota bērnu literatūra? Respondentu atbildes apkopotas 8.attēlā.

8.attēls. Vecāku atbildes uz septīto jautājumu.

Pēc iegūtajām atbildēm secinām, ka lielākā daļa vecāku atceras, ka arī viņiem bērnībā tika lasīta vai atskaņota bērnu literatūra. Tikai 4 no vecākiem to neatceras un vēl 4 atbild uz šo jautājumu ar nē.

Visbeidzot, pēdējā jautājumā vecāki brīvā formā varēja atbildēt uz jautājumu - vai Jūs atceraties, kas bija Jūsu mīļākā bērnības pasaka vai dzejolis? Respondentu atbildes apkopotas 9.attēlā.

9.attēls. Vecāku atbildes uz astoto jautājumu.

No šīm atbildēm secinām, ka dominējošais literatūras veids, ar ko bērnu vecāki savā bērnībā ir saskrājušies, ir pasakas (proza).

Vecāku sniegtās atbildes iezīmēja būtisko - arī ārpus pirmsskolas vides bērni ir saskarē ar bērnu literatūru. Tiek izmantoti dažādi tās veidi un literatūra tiek uztverta gan lasot un lasot kopā ar vecākiem, gan arī klausoties. Lielākā daļa vecāku atzīst, ka vērtības un tikumi, kas atspoguļoti literārajā darbā ir svarīgi un tas ir būtisks iemesls viņu izvēlei par labu kādam no literārajiem darbiem, ko viņi piedāvā savam bērnam. No tā varam secināt, ka pedagogiem būtu jāņem vērā šie dati izvēloties bērnu literatūru mācību procesā, veidojot mācību materiālus, kā arī vērojot un sekojot līdž bērnu lasītprasmes apguvei, lai novērtētu situāciju un diferencētu uzdevumus.

3.2. Bērnu pedagoģiskā novērošana un datu analīze pētījuma sākumposmā

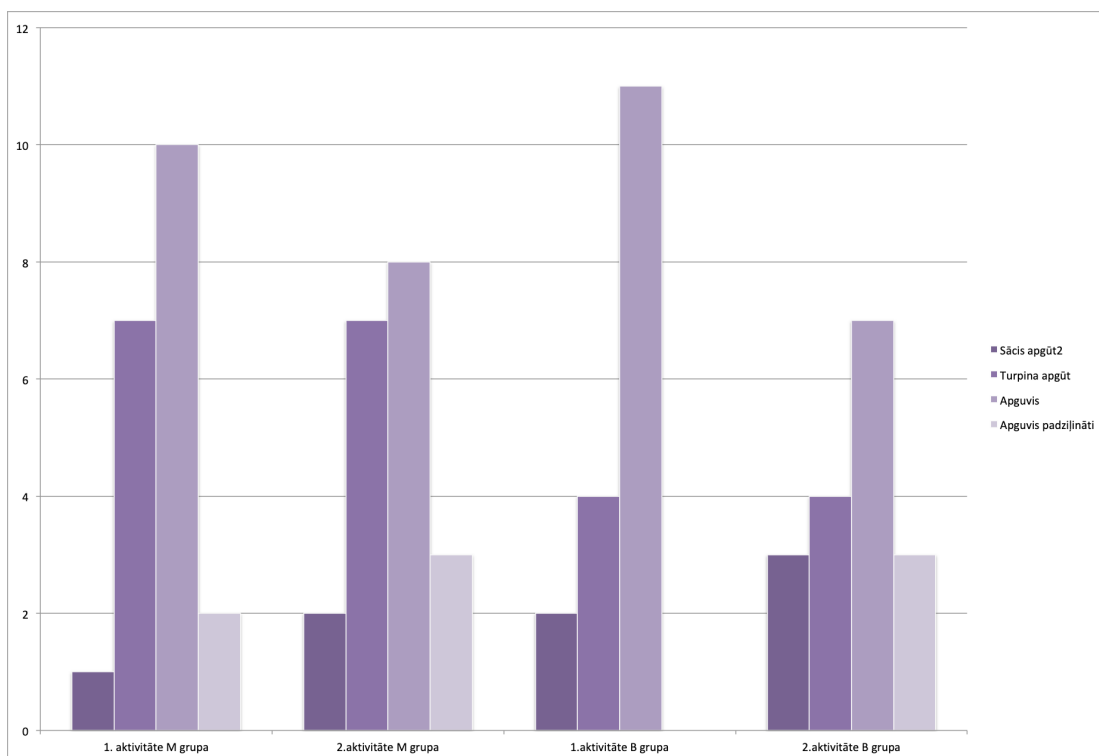
Pētījuma sākumposms - pedagoģiskā novērošana. Tajā tika izmantota latviešu tautas pasaka "Vecīša cimdiņš", pēc kuras lasīšanas tās sižets tika ar bērniem pārrunāts un izpildītas divas autores izveidotas aktivitātes, kas sasaistās ar to. Pirmā no aktivitātēm bija "Kā salabosim vecīša cimdiņu?" (1.pielikums), kuras laikā tika novērots, kā bērni savā satrpā sadarbojas, ieklausās cits citā un vienojas par kopīgu rīcību un otrā - "Dancis vecīša cimdiņā" (2.pielikums), kuras laikā bērni tiek aicināti uz cimda formas trafareta, izmantojot plastilīnu, izveidot to, kā, viņuprāt, izskatījās šis dzīvnieku dancis vecīša cimdiņā. Šīs aktivitātes laikā, savukārt, varēja novērot bērna attieksmi pret savām un kopīgajām lietām grupā, kā bērns tās paņem, vai novieto atpakaļ vietā, kā izturas pret savu darba vidi.

Pedagoģiskais novērojums atspoguļots tabulā (4.tabula), vērtējumu izsakot bērna apguves līmeņos - sācis apgūt (uzsācis sasniedzamā rezultāta apguvi, bet ir nepieciešams atbalsts un regulāri skolotāja apstiprinājumi uzdevuma izpildei); turpina apgūt (daļēji apguvis plānoto sasniedzamo rezultātu, dažkārt vēl nepieciešami atbalsta materiāli vai skolotāja pamudinājums); apguvis (pilnībā apguvis plānoto sasniedzamo rezultātu, spēj to lietot patstāvīgi pazīstamās un nepazīstamās situācijās); apguvis padziļināti (pilnībā apguvis plānoto sasniedzamo rezultātu spēj to lietot patstāvīgi daudzveidīgās situācijās un pamato to pielieto stratēģiju izvēli.) (Skola2030).

Bērnu pedagoģiskās novērošanas rezultāti pētījuma sākumposmā

	1.aktivitāte - "Kā salabosim vecīša cimdīņu?" (sadarbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem)				2.aktivitāte - "Dancis vecīša cimdīnā" (Patstāvīgi rūpējas par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā)			
	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
M1			X				X	
M2			X				X	
M3		X			X			
M4				X				X
M5			X			X		
M6		X				X		
M7			X			X		
M8		X					X	
M9			X				X	
M10			X					X
M11		X			X			
M12			X				X	
M13		X				X		
M14		X					X	
M15				X			X	
M16			X			X		
M17			X					X
M18	X					X		
M19			X			X		
M20		X					X	
B1			X				X	
B2			X			X		
B3			X				X	
B4			X				X	
B5		X				X		
B6			X					X
B7	X				X			
B8			X					X
B9		X					X	
B10		X				X		
B11			X				X	
B12			X				X	
B13		X			X			
B14	X				X			
B15			X			X		
B16			X				X	
B17			X					X

Kā redzams pēc tabulas datiem, uzsākot pētījumu un veicot pedagoģisko novērošanu, bērnu apguves līmeņi šiem konkrētajiem tikumiskajiem ieradumiem ir dažādi, taču dominē *apgūts un turpina apgūt*. Uzskatāmi tas ir redzams 10.attēlā.

10.attēls. Bērnu ieradumi apguves līmeņos, uzsākot pētījumu.

Jau pētījuma sākumposmā, veicot bērnu pedagoģisko novērošanu, redzams, ka bērni ir ļoti aktīvi, darboties gribīgi, atvērti jaunām aktivitātēm un ar interesi iesaistās tajās. Bērnu darba procesa laikā, varēja novērot, kuriem bērniem ir grūtības un pat nevēlēšanās sadarboties, kuri sadarbojas vairāk ar pedagogu un kuri sadarbošanos uztver gandrīz kā prioritāti. Taču rūpēšanās par savām mantām un darba vides uzturēšana kārtībā jau novērojams kā ieradums bērnu vidū, bet jāatzīst, ka ne visiem. Īpaši tie bērni, kuri ir ļoti aktīvi un viņiem ātri mainās notikumi vai objekti, uz kuriem vērsta viņu uzmanība, savu darba vidi un mantas nesakārtoja.

3.3. Pedagoģiskajā procesā piedāvātās aktivitātes un pētījuma rezultātu analīze

Autore izveidoja un divu grupu pedagogiem piedāvāja aktivitātes tikumisko ieradumu - sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem un patstāvīgi rūpējas par savām lietām, mācību vides uzturēšanu kārtībā - veicināšanai.

Pedagogi turpmāk minētās aktivitātes iekļāva ikdienas darbā, integrējot mācību saturā, mūzikas nodarbībās, āra aktivitātēs un brīvbrīžos, autores pētījuma laikā, trīs mēnešu periodā:

- "Kad pārplīsa mākonis" (3.pielikums)
- "Lācis un pele" (4.pielikums)
- "Mades piedzīvojumi" (5.pielikums)
- "Gatavošanās leļļu teātrim" (6.pielikums)
- "Leļļu teātris" (7.pielikums)
- "Kas būs manā skolas somā" (8.pielikums)

Pētījuma noslēguma posmā, veicot atkārtotu bērnu pedagoģisko novērošanu:

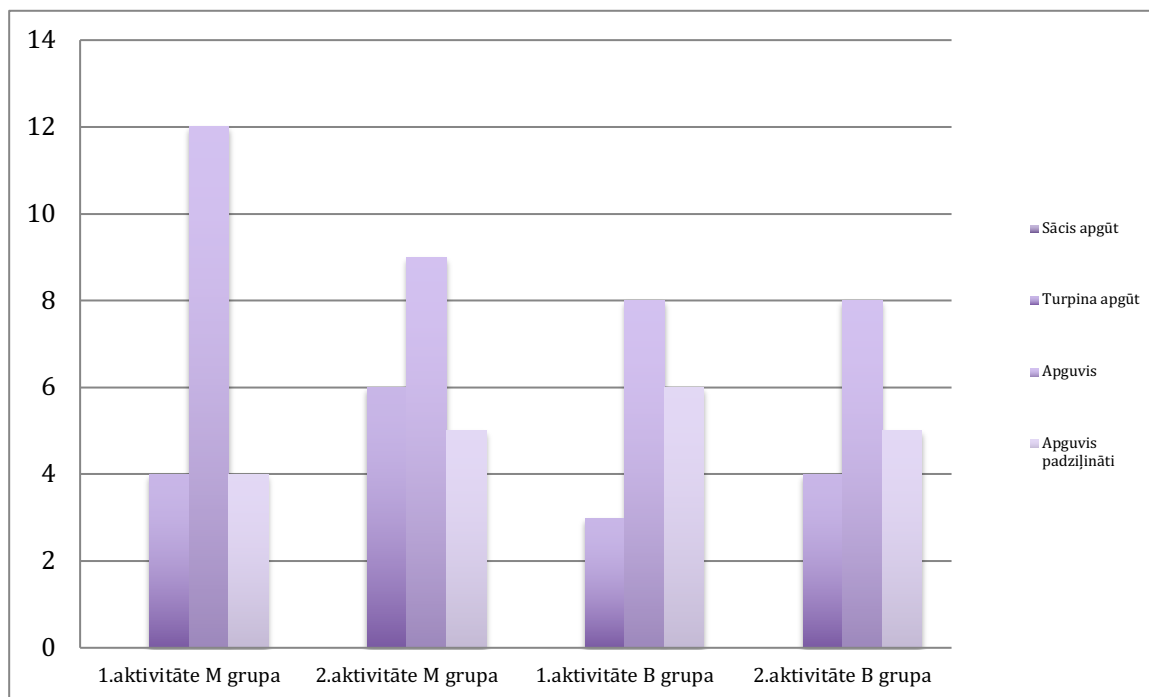
- "Pašiem savs lietus mākonis" (9.pielikums)
- "Mākonis ar sveicienu" (10.pielikums)

Pētījuma noslēguma posmā tika atkārtoti veikta bērnu pedagoģiskā novērošana, lai secinātu vai un kāda ir bijusi piedāvāto aktivitāšu ietekme uz konkrēto tikumisko ieradumu veidošanos bērniem. Rezultāti attēloti tabulā (5.tabula).

Bērnu pedagoģiskās novērošanas rezultāti pētījuma noslēguma posmā

	1.aktivitāte - "Pašiem savs lietus mākonis" (sadarbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem)				2.aktivitāte - "Mākonis ar sveicienu" (Patstāvīgi rūpējas par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā)			
	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
M1			X				X	
M2				X				X
M3			X			X		
M4				X				X
M5			X				X	
M6		X				X		
M7			X				X	
M8			X				X	
M9			X				X	
M10				X				X
M11		X				X		
M12			X				X	
M13		X				X		
M14			X				X	
M15				X				X
M16			X				X	
M17			X					X
M18		X				X		
M19			X			X		
M20			X				X	
B1			X				X	
B2				X				X
B3			X				X	
B4				X				X
B5		X				X		
B6				X				X
B7			X				X	
B8				X				X
B9			X				X	
B10			X			X		
B11			X				X	
B12			X				X	
B13		X				X		
B14		X				X		
B15			X				X	
B16				X			X	
B17				X				X

Kā redzams pēc tabulas datiem, pētījuma noslēguma posmā, pēc atkārtotas bērnu pedagoģiskās novērošanas secināms, ka kopējais rezultāts ir uzlabojies. Vēljojojām bērnu apguves līmeņi ir dažādi, tajos vēljojojām dominē *apguvis*, taču jāatzīmē, ka būtiski mainījušies ir dati *sācis apgūt* un *apguvis padziļināti* ailēs. Nevienam no bērniem apguves līmenis nav *sācis apgūt*, taču salīdzinājumā ar iepriekšējiem datiem, pieaudzis ir to bērnu skaits, kurus novērtēt varēja ar *apguvis padziļināti*. Uzskatāmi rezultāti redzami 11.attēlā.

11.attēls. Bērnu ieradumi apguves līmeņos, noslēdzot pētījumu.

3.4. Pedagogu interviju analīze

Pētījuma gaitā tika veikta pedagogu intervēšana ar mērķi uzzināt viņu viedokli par bērnu literatūras izmantošanu mācību procesā, tikumisko ieradumu esamības svarīgumu mācību materiālu izvēlē, kā arī viedokli par autores piedāvāto aktivitāšu lietderību. Interviju protokoli skatāmi 12.pielikumā.

Intervijā pedagogiem tika jautāts, cik liela nozīme, viņuprāt, ir bērnu literatūras izmantošanai tikumisku ieradumu veicināšanā pirmsskolas izglītības iestādē. Kā liecina pedagogu atbildes, tas ir nozīmīgi, jo iepazīstot kādu daiļdarbu, bērns iepazīst sevi. Kā svarīgu aspektu pedagogi atzīst vecumam atbilstošas literatūras izvēli, piemēram, 1.pedagogs sacīja, ka: "izvēloties atbilstošu bērnu literatūru piemērotam bērnu vecumam mēs varam radīt bērnos gan interesi par literatūru, lasīšanu, autoriem, gan tikumiskajiem ieradumiem".

Uz jautājumu, vai veidojot mācību materiālus vai tos izvēloties, tikumisko ieradumu esamība tajos viņiem ir būtiska, pedagogi atbildēja apstiprinoši, kā arī paskaidrojot, ka pievērš uzmanību tam, lai sagatavotie materiāli būtu gan piemēroti bērna vecumam un interesēm, gan būtu gana daudzveidīgi un apvertu vērtības un tikumus, kurus pedagogi palīdz bērniem stirpināt šajos ieradumos. 2.pedagogs teica sekojošo: "Svarīgi bērniem ir dot daudzveidīgus

uzdevumus, grupas darbus, veidot ar bērniem diskusijas, ļaut viņiem izteikties, ļaut kļūdīties". Šis teiktais veido izpratni par pedagogu iesaisti un interesi ikdienas mācību procesā, kā arī ataino viņu vēlmi mācību darbā arvien vairāk pievērst uzmanību tikumisko ieradumu veicināšanā.

Tā kā autore izveidoja un piedāvāja aktivitātes, kas veicina kādu no tikumiskajiem ieradumiem un ir balstītas uz kādu bērnu literatūras daiļdarbu, būtiski bija uzzināt pedagogu viedokli par tiem, to noderību, aktualitāti un iespējamiem rezultātiem. 1. pedagogs minēja: "Nodarbībām pirmsskolā ir jābūt mainīgām un dažādām, tad bērns būs interesēts apgūt un iepazīt jauno, tāpēc varu droši teikt, ka jūsu piedāvātās aktivitātes bērniem patika, viņi ar interesi iesaistījās un mācījās par sadarbību un kārtību", savukārt 2. pedagoga viedoklis bija šāds: "Ļoti labs materiāls, uzdevumi daudzveidīgi, labs palīgs mācību procesā". No pedagogu atbildēm var secināt arī to, ka tieši sadarbošanās ieraduma aktualizēšana aktivitātēs bijusi īpaši svarīga, jo ikdienā sadarbības trūkums mēdz būt šķērslis. Šis aspekts, autoresprāt, ir ļoti nozīmīgs un būtisks, kas jāņem vērā tālākajā aktivitāšu izstrādē.

Savukārt, runājot par kādiem rezultātiem pēc aktivitāšu veikšanas, kas iespējami atspoguļojās ikdienas darbā, abi pedagogi apstiprina to, ka bērniem radies skaidrāks priekšstats par šiem ieradumiem tieši ikdienas situācijās. Kā teica 2.pedagogs: "Novērojām, ka viņi ir tolerantāki viens pret otru. Caur literārajiem darbiem, bērniem kļuvis skaidrāk, kādēļ šie ieradumi tiešām ir svarīgi". Bieži novērots, ka bērniem teorētiski ir saprotams, ka ir jāsadarbojas savā starpā, kā arī jā rūpējās par savām lietām un vidi, taču praksē šo ieradumu trūkst, tāpēc aktivitātes, kas veicina tos, kaut vai ne tiešā veidā, ir ļoti būtiskas mācību procesā un ikdienas darbā.

No pedagogu intervijām darba autore secina, ka pedagogiem ir svarīga bērnu literatūras izmantošana pedagoģiskajā procesā, tās izmantošana tikumisko ieradumu veicināšanā un izvēloties vai veidojot mācību materiālus, tam, vai tajos ir iekļauti tikumiskie ieradumi, ir liela nozīme. Abi pedagogi atzinīgi izsakās par autores izveidotajām un piedāvātajām aktivitātēm, kas aktualizē konkrētos tikumiskos ieradumus, kā arī atzīmē, ka pēc šo aktivitāšu īstenošanas periodā, ir novērojami pozitīvi rezultāti - bērniem veidojusies labāka izpratne par šiem ieradumiem, novērota arī labāka sadarbošanās un tolerance vienam pret otru.

NOBEIGUMS

Mūsdienās bērnu literatūra arvien ir ļoti aktuāla, tā nav zaudējusi savu vērtību. Tā ir pilna ar krāšņiem stāstiem un piedzīvojumiem, kas ne tikai aizrautīgi pavada katru lasītāju, bet ik uz soļa iepazīstina ar jaunām situācijām, mācībām, vērtībām, tikumiem un ieradumiem, kas tik ļoti būtiski un nepieciešami bērna attīstībā.

Moderno tehnoloģiju pieejamības dēļ, vērojams kā palielinās bērna uzmanības nenoturība. Tas tikai vēlreiz akcentē to, cik pieaugušajiem ir jābūt kompetentiem un atbildīgiem par to, cik bieži bērnam tiek piedāvātas dažādas aktivitātes ar bērnu literatūras iesaisti. Darba autore ikdienā strādā pirmsskolas izglītības iestādē un izvēloties vai veidojot mācību materiālus un stundu plānus, ļoti bieži izmanto bērnu literatūru kā pamatu tiem.

Pēc pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņu par tikumisko ieradumu veidošanos pētīšanas, autore secina, ka tikumiskie ieradumi bērnam veidosies, ja par tiem ar bērnu runās regulāri ikdienas situācijās un sadzīvē, ja tos aktualizēs un regulāri praktizēs. Tāpēc ļoti svarīgi ir ar bērnu runāt un paskaidrot, kāpēc šie ieradumi ir svarīgi un mums tik ļoti nepieciešami. Darba autore teorētiskajā daļā apskata dažādu autoru atziņas par tikumisko ieradumu veidošanos, arī amerikāņu žurnālista un teorētiķa Čārlza Duhigga teoriju par to, ka katrs ieradums, kas veidojas, ir kā loks ar četrām stadijām - signāls, rutīna, atlīdzība un tieksme. Šī teorija saprotami paskaidro visu šo stadiju svarīgumu jauna ieraduma veidošanās procesā.

Autore, pētot teorētisko literatūru par bērnu literatūras izmantošanu tikumu veidošanā, iepazīnās gan ar dažādu autoru atziņām, kas raksta par bērnu literatūru un tās izmantošanu pedagoģiskajā procesā, piemēram Ilze Stikāne, Inese Freiberga, Džanni Rodari, Nikola Smita, gan ar pašu bērnu literatūras autoru atziņām, kā piemēram dzejnieka Kārļa Vērdiņa minēto par literatūras labo ietekmi uz bērna empātiju, sadarbošanos un citām vērtībām, kas, viņaprāt, nenoveco.

Kā autore novērojusi pirmsskolā, veiksmīga izpratne un pat ieradumu apgūšana balstās ne tikai literatūras lasīšanā un pārrunāšanā, bet arī tās ievīšana rotaļnodarbībās, dziesmās, un citās aktivitātēs. Veicot pētījumu trīs mēnešu periodā, darba autore izvirzīja divus tikumiskos ieradumus - sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem un patstāvīga rūpēšanās par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā, un veica bērnu pedagoģisko novērošanu, lai izzinātu kādi ir bērnu apguves līmeņi tajos. Autore izstrādāja un pedagogiem piedāvāja vairākas aktivitātes, kas balstītas dažādu veidu bērnu literatūrā, ko pētījuma gaitā piedāvāt veikt bērniem. Pētījuma beigu posmā tika veikta atkārtota bērnu pedagoģiskā novērošana, kā arī divu pedagogu intervēšana, lai redzētu, kādi ir pētījuma rezultāti. Trīs

mēnešu periodā, veicot izstrādātās aktivitātes, pievēršot uzmanību tikumisko ieradumu aktualizēšanai gan šajās aktivitātēs, gan ikdienas darbā ar bērniem, gan ikdienišķās sarunās ar viņiem, autore secina, ka saskatāmi šādi rezultāti - bērniem veidojusies dziļāka izpratne par šo ieradumu būtību un nozīmi, bērni kļuvuši tolerantāki viens pret otru, labprātāk sadarbojas un ar cieņu izturas pret darba vidi un materiāliem.

Pētījuma sākumā darba autore izvirzīja jautājumu - vai izmantojot bērnu literatūru pirmsskolas pedagoģiskajā procesā tiek veicināti tikumiskie ieradumi 5 - 7 gadus veciem bērniem? Pēc teorētiskās literatūras analizēšanas, praktiskā pētījuma noslēguma un rezultātu iegūšanas un to analīzes, autore secina - izmantojot bērnu literatūru pirmsskolas pedagoģiskajā procesā tiek veicināti tikumiskie ieradumi 5 - 7 gadus veciem bērniem.

Veidojot aktivitātes, kas ietvertas pētījumā, autore saskatīja turpmākā pētījuma ievirzi, kas radniecīgi jau šim veiktajam, arī balstās bērnu literatūras izmantošanā tikumisko ieradumu veicināšanai. Tā mērķis būtu dziļāk pētīt mūsdienu tehnoloģiju ietekmi uz bērna lasītprasmi, bērnu literatūras izmantošanas aktualizēšanas iespējas pirmsskolā un tās izmantošanu jau citu tikumisku ieradumu veicināšanā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Āboltiņa, L., Kaņepēja, R. I.** (2010). *Bērnu literatūra bērna adaptācijas periodā pirmsskolā*. Latvijas Universitātes raksti, 747.sēj.;
2. **archspm.org**. *What is virtue? Why is it important in the Cristian life?* [Tiešsaistē]. <https://www.archspm.org/faith-and-discipleship/catholic-faith/what-is-virtue-why-is-it-important-in-the-christian-life/> (sk.13.04.22);
3. **Baldiņš, A., Raževa, A.** (2001). *Skolas un ģimenes sadarbība*. Rīga: "Pētergailis";
4. **Bargā, D., Vērdiņš, K., Remere, S.** (2021). *Bērnu literatūra: viņpus laba un ļauna*. LNB. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://soundcloud.com/nacionala-biblioteka/gramata-latvija-bernuliteratura> (sk.14.04.22);
5. **Dainu skapis**. *Par brāļiem, māsām, māršām un draudzenēm*. [Tiešsaistē] <http://www.dainuskapis.lv/catalog/?o=7750&id=2.5.2.7.9.2> (sk.24.05.22);
6. **dictionary.cambridge.org** (b.g.). *Virtue* [Tiešsaistē]. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/virtue> (sk.13.04.22);
7. **Duhigg C.** (2022). *How habits work*. [Tiešsaistē] <https://charlesduhigg.com/how-habits-work/> (sk. 02.05.22);
8. **Dzintere D., Krinkele V., Lūciņa Z., Gailuma S., Ņefjodova O., Liepņa T., Freiberga I.** (2002). *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. Rīga: "Izglītības Soļi";
9. **Dzintere D., Stangaine I.** (2007). *Rotaļa - bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: "RaKa";
10. **Fernandezs M.** (2020). *Par tikumiskās audzināšanas jēdzienu izpratni*. [Tiešsaistē] https://www.arete.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/pzi/ARETE/2019_Skola2030_raksts.pdf (sk.1.05.22);
11. **Fernandezs, M.** (2021). *Vērtības nav smilšu graudiņi vai konfektes*. [Tiešsaistē] <https://www.youtube.com/watch?v=2HecqNiDNV8> (sk.14.05.22);
12. **Freiberiga I.** (1997). *Literārie darbi kā bērnu aktivitātes veicinātāji pirmsskolas vecumā*. Rīga: "Vārti";
13. **Freiberiga I.** (2013). *Literārais darbs kā līdzeklis pirmsskolas vecuma bērna personības attīstības sekmēšanai pedagogiskajā procesā*. Liepājas Universitāte. [Tiešsaistē] https://www.liepu.lv/uploads/files/I_Freiberiga_Promocijas_darbs.pdf (sk.26.05.22)

14. **Gaide D.** *No gliemežiem pie vērtībām.* [Tiešsaistē]
<https://skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/no-gliemeziem-pie-vertibam> (sk.02.05.22);
15. **Golubina V.** (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata.* Rīga: "Izglītības soļi";
16. **Kalvāns, E.** (2018). *Attīstības psiholoģija.* Rēzeknes tehnoloģiju akadēmija.
[Tiešsaistē]. Pieejams: <http://books.rta.lv/index.php/RTA/catalog/view/7/6/20-2>
(sk.1.05.2022);
17. **Kaņepēja, R.** (2003). *Es gribu iet skolā.* Rīga: "Puse Pluss";
18. **Kaņepēja, R.** (2003). *Sarunāsimies, darbosimies.* Rīga: "Puse Pluss";
19. **Karpova, Ā.** (2006). *Ģimenes psiholoģija.* Rīga: "Raka";
20. **King S.** (2022). *Stephen King Quotes.* [Tiešsaistē]
<https://www.brainyquote.com/authors/stephen-king-quotes> (sk.12.05.22);
21. **Lasmane S.** (2006). *Rietumeiropas morāles filozofija.* Rīga: Latvijas Universitāte;
22. **Lieģeniece, D.** (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā.* Rīga: "RaKa";
23. **likumi.lv** (2016). *Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība.* 2.nodaļa, 7.punkts. [Tiešsaistē]. <https://likumi.lv/ta/id/283735-izglitajamo-audzinasanas-vadlinijas-un-informacijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinasanas-metozu-izvertesanas> (sk.13.04.22);
24. **Mārtinsons, K., Lasmane, A., Karpova, Ā.** (2016). *Psiholoģijas vēsture.* Rīga: "Zvaigzne ABC";
25. **Mārtinsons, K., Miltuze, A., Voita, D., Čukurs, E., Mihailova, S., Damberga, I., Biseniece, M., Hofmane, A.** (2015). *Psiholoģija 1.* Rīga: "Zvaigzne ABC";
26. **Milts A.** (2000). *Ētika: personības un sabiedrības ētika.* Rīga: "Zvaigzne ABC";
27. **Rodari, Dž.** (2009). *Fantāzijas gramatika.* Rīga: "Zvaigzne ABC";
28. **Rubenis A.** (1997). *Ētika XX gadsimtā.* Rīga: "Zvaigzne ABC";
29. **Skola 2030.** (2019). *Pirmsskola. Mācību saturā - vērtībās balstīti ieradumi un tikumi, pamatprasmes mācību jomās un vispārīgās prasmes.* [Tiešsaistē]. Pieejams:
<https://skola2030.lv/lv/skolotajiem/izglitibas-pakapes/pirmsskola> (sk. 2.05.22);
30. **Skola 2030.** (2019). *Tikumi un vērtības* [Tiešsaistē]. Pieejams:
<https://www.skola2030.lv/lv/macibu-saturs/merki-skolenam/vertibas-un-tikumi> (sk. 2.05.22);
31. **Smith N.** (2020). *The importance of children's literature.* [Tiešsaistē]
<https://blog.bham.ac.uk/socialsciencesbirmingham/2020/12/03/the-importance-of-childrens-literature-inspire-a-world-of-imagination-this-christmas/> (sk.07.05.22);
32. **Stikāne I.** (2005). *Vērtību pasaule latviešu bērnu literatūrā.* Rīga: "Raka";

33. **Svence G.** (2009). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: "Zvaigzne ABC";
34. **Svence G.** (2020). *Psiholoģija jaunajam skolotājam*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
[Tiešsaistē]
https://kopkatalogs.lv/F/Y12DVLXC9MCFC5BVB2QNHGJLE1DLTMSVL24Q72IST84H7T947F-07706?func=full-set-set&set_number=008676&set_entry=000001&format=999 (sk.10.05.22);
35. **Špona A.** (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: "RaKa";
36. **tezaurs.lv** (b.g.). *Tikumība* [Tiešsaistē]. <https://tezaurs.lv/tikumiba> (sk.13.04.22);
37. **tikumiba.net** (2021). *Kas ir tikumība*, [Tiešsaistē]. <https://tikumiba.net/tikumiba/> (sk.13.04.22);
38. **Tumulkāne I.** (2021). *Tikums ir darīt labu un priecāties par to*. [Tiešsaistē]
<https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/68705/> (sk.12.05.22);
39. **Vigotskis Ļ.** (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: "Eve";
40. **Zelmenis V.** (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: "RaKa".

1. PIELIKUMS

Aktivitāte "Kā salabosim vecīša cimdiņu"

Izmantotais daiļdarbs. Latviešu tautas pasaka "Vecīša cimdiņš".

Mācību joma. Sociālā un pilsoniskā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Sadarbojoties īsteno kopīgu uzdevumu un vienojas par kopīgu mērķi.

Caurviju prasmes. Sadarbība, kritiskā domāšana un problēmrisināšana, pilsoniskā līdzatbildība.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, kultūra, dzīvība.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Aktivitātes norise.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Pēc kopīgas daiļdarba lasīšanas, piedāvā veikt aktivitāti nelielās grupās.	Aicina grupas biedrus uz sadarbību, grupa ieņem vietas pie galda.
2.	Paskaidro veicamās aktivitātes uzdevumus: no dotajām kartītēm izvēlēties tos priekšmetus, ar ko varētu salabot saplēsto vecīša cimdiņu un pēc uzdevuma veikšanas pastāstīt citiem par paveikto; izdala katrai grupai kartīšu komplektu, uz kurām attēloti dažādi bērniem zināmi sadzīves priekšmeti.	Iepazīstas ar aktivitātes uzdevumiem; apskata izdales materiālu; piedāvā savus priekšlikumus, uzklausa citu domas, vienojas par kopīgu rezultātu.
3.	Aicina katru grupu izstāstīt citiem, kā izdevies grupas darbs; uzklausa, novērtē, pārrunā vai viss iecerētais izdevās.	Kopīgi stāsta par savu veikumu citiem bērniem; pārrunā, kā aktivitātes darbā veicies.

2. PIELIKUMS

Aktivitāte "Dancis vecīša cimdīnā"

Izmantotais daiļdarbs. Latviešu tautas pasaka "Vecīša cimdīnš".

Mācību joma. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Mērķtiecīgi variē un kombinē krāsas, līnijas, laukumus, tekstūras dažādos formātos un ritmos.

Caurviju prasmes. Jaunrade un uzņēmējspēja, pašvadīta mācīšanās.

Vērtības, tikumi. Kultūra, darba tikums, dzīvība.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Patstāvīgi rūpēties par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā.

Aktivitātes gaita.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Piedāvā bērniem radošu aktivitāti ar plastilīnu, izrotājot cimda formu, lai ar tā krāsām attēlotu dzīvnieku dejas atmosfēru; izdala katram bērnam iepriekš sagatavotus cimda formas kartonus; aicina bērnus doties pēc darba materiāliem.	Iepazīstas ar aktivitātes uzdevumiem; izvēlas plastilīnu un citus darba materiālus, sagatavo savu darba vietu;
2.	Piedāvā radošai darbībai izmantot un eksperimentēt ar dažādiem izteiksmes līdzekļiem (krāsa, tekstūra, laukums, triepiens, u.c.); Nesteidzina bērnus.	Eksperimentē ar dažādām plastilīna krāsām, līnijām, triepieniem, tekstūrām; triepjot plastilīnu, veido dažādas formas, fakturē tās; patstāvīgi darbojās.
3.	Ar bērniem pārrunā darba rezultātu.	Stāsta par savu pieredzi darba laikā, kā arī par rezultātu.

Latviešu tautas pasaka "Vecīša cimdīnš"

Dzīvoja sirms vecītis. Reiz, aukstā ziemā viņš brauca uz mežu pēc malkas. Vecītim iegribējās aizdegt pīpīti. Cikām viņš azotē meklēja pīpi, tabaku un šķiltavas, tikām pazaudēja

vienu cimdiņu.

Muša, bēgdama no aukstuma, ierauga cimdiņu, ieskrien iekšā un sāk no prieka dancot.

Pelīte, bēgdama no aukstuma, pieskrien pie cimdiņa un jautā:

"Kas te cimdiņā danco?"

"Es, pati mušu ķēniņiene. Bet kas tu esi?"

"Es esmu pelīte pīkstīte. Laid mani pasildīties!"

"Nu lien un sildies!"

Pelīte ielien cimdā, un abas ar mušu sāk dancot. Zaķītis, bēgdams no aukstuma, ierauga cimdiņu, skrien klāt un jautā: "Kas tai cimdiņā danco?"

Un abas dancotājas atsaka: "Es, muša ķēniņiene, pelīte pīkstīte. Bet kas tu tāds?"

"Es esmu zaķītis baltlīpītis. Ielaidiet mani pasildīties!"

"Labi, lien un sildies!"

Zaķītis ielien cimdā, un nu sāk visi trīs dancot. Vilks, bēgdams no aukstuma, ierauga cimdiņu un jautā: "Kas tai cimdiņā danco?»

"Es, muša ķēniņiene, pelīte pīkstīte, zaķītis baltlīpītis. Bet kas tu tāds esi?"

"Es esmu vilks strupausis. Ielaidiet mani pasildīties!"

"Labi, lien un sildies!"

Vilks ielien cimdiņā, un nu sāk visi četratā dancot. Lācis, bēgdams no aukstuma, atrod cimdiņu un jautā: "Kas tur tai cimdiņā danco?"

"Es, muša ķēniņiene, pelīte pīkstīte, zaķītis baltlīpītis, vilciņš strupausītis. Bet kas tu tāds esi?"

"Es - pats lielais pinka. Laidiet mani pasildīties!"

"Labi, lien un sildies."

Lācis ielien cimdiņā, un nu visi piecatā sāk pa cimdiņu dancot. Kur bijis, kur ne, atskrien gailis un aizdziedas: "Kikerigū!"

Dancotāji nobīstas un visi sāk ar spēku laužties no cimdiņa ārā. Muša dodas uz ķēniņa pili, pelīte uz kartupeļu pagrabu, zaķītis auzās, vilks krūmos, lācis mežā.

Skriedami saplēš vecīša cimdiņu. Un tā vecītis līdz šai dienai staigā ar vienu cimdiņu.

3. PIELIKUMS

Aktivitāte "Kad pārplīsa mākonis"

Izmantotais daiļdarbs. I. Samauskas dzejolis "Kad pārplīsa mākonis".

Mācību joma. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Zīmē, rada kolāžu, klausās un iztēlojas, ilustrē dzejoli.

Caurviju prasmes. Jaunrade un uzņēmējspēja, pašvadīta mācīšanās.

Vērtības, tikumi. Kultūra, darba tikums, dzīvība.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Patstāvīgi rūpēties par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā.

Aktivitātes gaita.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Lasa bērniem dzejoli "Kad pārplīsa mākonis", ar bērniem izrunā viņiem nezināmos vārdus, ja nepieciešams - parāda tos attēlos; piedāvā bērniem radošu aktivitāti, izmantojot krāsainos zīmuļus, aplikāciju papīru, avīzes, ilustrējot kādu no dzejoļa rindiņām; izdala bērniem lapiņas ar konkrētām dzejoļa rindiņām, kas konkrētam bērnam jāilustrē (dzejolis sadalīts 8 daļās).	Klausās skolotājas lasītajā dzejolī, iepazīstas ar nezināmajiem vārdiem; iepazīstas ar aktivitātes uzdevumiem; izvēlas krāsainos zīmuļus, aplikāciju papīrus, avīzes un A5 formāta baltas lapas, sagatavo savu darba vietu; iepazīstas ar dzejoļa rindiņām, ko jāilustrē.
2.	Rosina bērnus eksperimentēt ar aplikāciju papīru un avīzēm tos kombinējot, papildinot ar zīmējumiem; nesteidzina bērnus.	Zīmē, griež un līmē dažādas formas un teksturējuma laukumus kolāžas kompozīcijā; kombinē materiālus; veido dažādas formas un fakturē tās; patstāvīgi darbojās, īsteno iecerī.
3.	Aicina bērnus kopīgi pie sienas izvietot pabeigtos darbus, konkrētā secībā, vadoties pēc dzejoļa rindiņām;	Piedalās darbu izvietojumā pie sienas; stāsta par savu pieredzi darba laikā, kā arī par rezultātu;

ar bērniem pārrunā darba rezultātu; kopīgi atkārtoti lasa dzejoli, skatoties uz ilustrāciju kolāžu.	kopīgi ar skolotāju lasa dzejoli, skatoties uz ilustrāciju kolāžu.
---	---

I.Samauska "Kad pārplīsa mākonis"

Kad negaidot pārplīsa mākonis pušu,
No tā izlija varena duša.
Nevis parasta, bet zaļā krāsā -
Zaļā krāsa no debesīm lejā šļacās:
pāri mežiem, laukiem, upēm un ezeriem,
krupjiem, gārsām, zaļskābeņu ceriem.

Tūlīt viss, it viss iezaļojās ar lielu spēku,
nekas vairs nebija blāvs un iepelēks.
Tikai viens bija citādāks skats -
saulriets - ne zaļš, bet violets.
Un šajā violetajā saulrietā
maigi - plunkš! plunkš! -
plunkšķinot
zīvīņas lec.

4. PIELIKUMS

Aktivitāte "Lācis un pele"

Izmantotais daiļdarbs. Latviešu tautas pasaka "Lācis un pele".

Mācību joma. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Izmantojot dažādus muzikālos skaņu rīkus, izspēlē literārā darba sižetu lomās, atbild uz jautājumiem par dzirdētās pasakas saturu, izsaka savu viedokli par tēlu rīcību.

Caurviju prasmes. Jaunrade un uzņēmējspēja, sadarbība, kritiskā domāšana un problēmrisināšana.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, brīvība, dzīvība.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Aktivitātes gaita.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Stāsta bērniem pasaku; aicina bērnus pārrunāt pasakas sižetu, diskutēt par tēlu darbībām un pieņemtajiem lēmumiem.	Klausās skolotājas stāstītajā pasakā; izsaka savu viedokli par pasakas varoņu rīcību, pamato savu viedokli.
2.	Aicina bērnus papildināt pasaku ar saviem ieteikumiem par vidi (kāds gadalaiks varētu būt mežā, kādi laikapstākļi, utt.), par tēlu raksturojumu (kāds varētu būt lāča izskats, kas garšo pelei, utt.), par to, kādi vēl tēli varētu būt mežā (kas vēl to visu redzēja, kas vēl varēja palīdzēt, utt.).	Aktīvi piedalās pasakas sižeta pilnveidošanā, ļaujoties fantāzijai, izsakot savu viedokli, uz klausot citus, papildinot skolotājas teikto.
3.	Izdala bērniem un iepazīstina ar dažādus skaņu rīkiem (lietus koks, zvaniņi, bungas, kociņi, svilpavnieki, u.c.), kas atbilst pasakas tēliem, videi, noskaņai un citām detaļām tā, lai	Iepazīstas ar saņemto skaņu rīku, kā tas skan; Uzmanīgi klausās skolotājas stāstītajā un, spēlējot skaņu rīku, iesaistās, kad tas nepieciešams, kad pasakā iesaistās

	katram bērnam ir kāda loma (lomas iedala skolotāja, zinot konkrēto bērnu spējas); Vēlreiz stāsta pasaku, ievērojot visus bērnu ierosinājumus par tēliem un vidi, aicinot katru bērnu izspēlēt savu lomu (".. lija lietus" norāda uz bērnu ar lietus koku, aicina skandēt, utt.).	konkrētā loma.
4.	Skolotāja aicina bērnus izteikties par šajā aktivitātē piedzīvoto, uzdodot jautājumus - kas šajā aktivitātē likās interesants, ko darījāt pirmo reizi, kā skaņas papildināja pasaku, u.c.; pēc aktivitātes aicina bērnus nolikt skaņu rīkus to vietās, stāstot bērniem, cik tas svarīgi, lai nesabojātu koplietošanas instrumentus.	Stāsta par gūto prieku, aizrautību, pārsteigumu, atklājumu, šaubām radošajā procesā; novērtē sava un grupas biedru radošo darbu, kā tas papildināja pasaku; pēc aktivitātes akurāti novieto skaņu rīkus tiem paradzētajās vietās.

Latviešu tautas pasaka "Lācis un pele"

Lācis, savā migā gulēdams, reiz saķēris vienu nebēdīgu peli. Pele nu sākusi dikti lūgties, lai palaižot šo vaļā, nelaimes gadījumā šī arī viņam palīdzēsot.

Par tādu palīdzību lācis pasmējies un palaidis peli vaļā. Reiz lācis iekritis ķērāju cilpās un nekā vairs neticis vaļā, lai rāvies, kā raudamies. Pēdīgi atskrēsi arī atlaistā pele, pārgrauzusi kādu cilpu un tā palīdzēsī lāčam tikt vaļā.

5. PIELIKUMS

Aktivitāte "Mades piedzīvojumi"

Izmantotais daiļdarbs. A. Lisovska "Kā Made uz cirku gāja".

Mācību joma. Valodu mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Klausās tekstu, nosauc tajā darbojošās personas, atstāsta notikumus, izdomā teksta turpinājumu.

Caurviju prasmes. Sadarbība, jaunrade un uzņēmējspēja.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, kultūra.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Aktivitātes norise.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Skolotāja izveido piecas pasakas <i>pieturvietas</i> (galdi, palodze, atpūtas stūrītis, utt.), kur katrā no tiem nolikta ilustrāciju kartīte par konkrēto stāsta notikumu; kopā ar bērniem izstaigā visas <i>pieturvietas</i> , lasot secīgi stāstu;	Uzmanīgi klausās skolotājas lasītajā tekstā; iepazīstas ar ilustrāciju;
2.	Stāsta beigas skolotāja nelasa, jo tajā ir atrisinājums visām piecām stāsta situācijām, tā vietā skolotāja aicina bērnus vēlreiz atcerēties visus piecus stāsta notikumus un darbojošās personas tajā; sadala bērnus 5 nelielās grupās; katra no tām dodas uz konkrēto stāsta <i>pieturvietu</i> ;	Kopīgi, viens otru papildinot, atstāsta notikumus un darbojošās personas stāstā; sadalīti nelielās grupās, dodas uz konkrēto stāsta <i>pieturvietu</i> .
3.	Rosina katru grupu izdomāt stāsta turpinājumu, iespējamo nobeigumu; pēc darba katrai grupai savs stāsta piedzīvojums un izdomātais	Skatoties uz stāsta ilustrācijas kartīti, kopīgi ar grupas biedriem pārrunā jau zināmo stāsta daļu; izdomā stāsta turpinājumu, izsaka savu

	turpinājums jāstāsta pārējiem bērniem tā, lai katras no grupas dalībniekiem ir ko teicis.	viedokli, uzklausu citus, nepārtrauc; sadarbojoties un vienojoties, gatavojas savu stāstījumu stāstīt citiem bērniem; katrs no grupas biedriem iesaistās stāstā.
4.	Uzklausu visas grupas, nesteidzina, paslavē; pārējos bērnus aicina novērtēt izdomāto stāsta turpinājumu.	Kopīgi stāsta citiem bērniem savu stāsta turpinājumu, cits citu nepārtrauc; Cieņpilni klausās citu bērnu stāstītajā, novērtē citu darbu.

A. Lisovska "Kā Made uz cirku gāja"

Kamene Made lēni pastaigājās pa savas mājas pagalmu, cītīgi pētīdama zemi. Viņa meklēja iepriekšējā vakarā nejauši pa logu izmesto zīmuli.

"Labrīt, kaimiņien!" priežu koksngrauzis Monvīds pamāja kamenei, tikko iznācis no savas mājiņas.

"Labrīt, Monvīd!" Made atbildēja sveicienam. "Vai šodien atkal kāda priedīte graužama?" viņa apjautājās.

"Nē, nē!" koksngrauzis purināja galvu tik sparīgi, ka garie taustekņi nolīgojās vien. "Šodien iešu uz cirka izrādi. Zem lielās kļavas pēcpusdienā uzstāsies Blusu cirks."

"Cik aziraujoši!" Made sasita plaukstas. "Vienmēr esmu gribējusi apmeklēt blusu cirku!"

"Tad jau tiksimies tur!" koksngrauzis pamāja un devās rīta skrējienā.

Pēc pusdienām Made laidās uz lielās kļavas pusi. Visu priekšpusdienu viņa bija ilgi un rūpīgi ķemmējusi kažociņu un iesmaržinājusies ar dārgo ābeļziedu smaržūdeni. Rokassomiņā bija iebērta riekšava medus karamelišu un ielikts magoņu plācenis, jo nevarēja zināt, cik gara būs izrāde un tikmēr jau nesagribēsies ko uzkost.

Tikusi līdz kļavai, kamene jau pa gabalu redzēja uzstādīto cirka telti un nolaidās zemē netālu no tās. Tā kā Made bija ieradusies ļoti laicīgi, viņa nolēma nedaudz pastaigāt un papētīt rosību, kas valdīja cirka trupas nometnē turpat līdzās.

Vispirms Mades uzmanību piesaistīja liels spogulis ar mazu galdiņu, kas bija nokrauts ar dažādu formu kārbīņām, tūbiņām un burciņām ar krāsainu saturu. Uz trauciņu sāniem greznojās tādi uzrkasti kā "Taustekļu spīdums", "Zaļā ķermeņa krāsa", "Spārnu mirdzums", "Vēdera pūderis", un vēl, un vēl...

Viņa atvēra kādu toverīti ar smaržīgu, melnu šķīdumu. Uz tā sāniem bija uzskribelēts:

"Maģiskā ūsu ziede". Par nelaimi, trauciņa sāni bija noķēpāti ar kaut ko slidenu, tāpēc trauciņš

izkrita kamenei no rokas. Ūsu ziede ievēlās lielajā spārnū mirdzuma traukā. No līdzās esošās mazās, zaļās telts atskanēja bals:

"Enriko kungs, dosimies ieziest jūsu ūsas!"

"Vai, kāda neraža!" kamene iesaucās, veikli izķeksēja mazo toverīti no mirdzuma trauka un norkatīja tam pielīpušos spīgulīsus. Ziede bija izlijusi, un Made drudžaini sāka meklēt, vai vēl kādā traukā nav ūsu ziedes, jo negribēja atstāt mazo toverīti tukšu. Neatradusi meklēto, viņa izmisumā paķēra tuvāk stāvošo burku, arī ar roku pagrāba no tās prāvu pikū kādas vielas un iepļēckāja ūsu ziedes toverītī. Lielajā uztraukumā kamene gan nepamanīja, ka šī viela bija drīzāk oranža, nevis melna. Made metās prom no galdiņa, slaucīdama rokas kabatlakatā. Viņa garām pagāja smaidīgs, stalts circenis ar iesirmām, uzskrullētām ūsām un kopā ar mazu mārīti devās pie spoguļa.

Gabaliņu tālāk divas blusas lēkāja uz neliela, dzeltena batuta. Viņas uzlidoja augstu gaisā, meta kūleņus, lēca viena otrai pāri un virpuļoja. Made aizgrābti nolūkojās, līdz blusas pārtrauca treniņu un aizsteidzās uz telti pārgērbties, atstādamas batutu tukšu.

"Diez kāda ir sajūta pa tādu lēkājot?" kamene pie sevis prātoja, aizgāja līdz batutam un piesardzīgi uz tā uzrāpās. Batuta audums nedaudz iegrimā zem kamenes svāra. Made sāka lēni šūpoties augšup un lejup, iesākumā mierīgi, tad aizvien stiprāk, līdz viņai izdevās palēkties jau diezgan augstu.

"Ha hā!" Made līksmi iesaucās un turpināja enerģiski lēkāt, līdz piepeši batuta audums ar skaļu tirkšķi vienā malā atplīsa no atsperēm. Mades kāja izslīdēja cauri plīsumam, un lēkāšanas prieki beidzās.

"Ak nē!" viņa sabijusies saķēra galvu, uzmanīgi izvilkā iesprūdušo kāju un norausās no batuta. Neskatoties uz lielo rosību visapkārt, neviens nebija pamanījis viņas izraisīto negadījumu, tomēr bojājumu vajadzēja novērst. Kamene satvēra atplīsušo auduma malu vienā rokā, atsperi - otrā un no visa spēka vilka abas kopā, tad uzsprauda audumu uz atsperes. Viņa to atkārtāja vēl pāris reizi, un batuts bija salabots.

"Viss kārtībā! Batuts kā jauns!" Made pie sevis apmierināti noteica un devās tālāk turpināt apskati.

Pie citas telts divas blusas žonglēja ar bumbām, turpat līdzās mēsluvābolē lēni cilāja stieni, kur abos galos bija uzsprauts pa lielam mēslu bumbulim. Pagājusi vēl pāris soļus uz priekšu, Made izdzirdēja savādu pīkstēšanu un skrapstināšanos. Viņa palūkojās apkārt. Šķita, ka skaņa nāca no prāvas, ar zvaigznēm aplīmētas kastes. Made ieskatījās kastē un ieraudzīja tur lokāmies divus kāpuriņus.

"Mazie nabadziņi! Kur jūs esat ievēlušies!" kamene līdzjūtīgi iesaucās. "Nekas, es jums tūlīt palīdzēšu!"

Made pieliecās un uzmanīgi satvēra kāpurus, kas sparīgi locījās un centās izkļūt no viņas tvēriena - laikam jau aiz lieliem priekiem par atbrīvošanu.

"Pacietieties, tūlīt varēsiet līst prom" kamene, viņus mierinādama, pagājās gabaliņu tālāk un nolika kāpurus uz lielas ceļtekas lapas.

"Jaunkundz!" viņa pēkšņi izdzirdēja balsi aiz muguras un pagriezās pret runātāju. Netālu bija apstājies aizselsies prusaks.

"Jums jāpasteidzas, izrāde jau sākusies!" prusaks viņai uzsauca un aizrikoja, stumdams ratiņos zvaigžņoto kasti, kurā vēl pirms brīža bija atradušies nelaimīgie kāpuri. Made aizsteidzās uz lielās cirka telts ieejas pusi, pie kases būdiņas aši nopirka biļeti un ienira pa telts durvīm. Iekšpusē valdīja pustumss.

Augstu virs skatītāju galvām izgaismotā laukumīnā, ieķēries lielā riņķī vingroja tauriņš. Made samirkšķināja acis, lai tās aprod ar tumsu, un pārlūkoja skatītāju rindas, līdz pamanīja tukšu sēdvietu. Lēni taustīdamās un pa laikam atvainodamās par kādam nomītu kāju vai aizsegtu skatu, viņa nokļuva līdz izraudzītajai sēdvietai un atviegloti noslīga krēslā.

"Īīī!" piepeši krēsls zem Mades spalgi iespiedzās, likdams viņai no izbīļa pielēkt kājās.

Tuvējie skatītāji pavērsa ieinteresētus skatienus kamenes virzienā. Tikmēr viņa pagriezās pret sēžamo, lai to aplūkotu. Uz krēsla kūņojās nedaudz saņūrcīta un ļoti neapmierināta skudra.

"Kā tā drīkst sēstties citiem uz galvas!" viņa piktojās.

"Lūdzu, piedodiet!" Made satraukti atvainojās. "Es te tumsā jūs nepamanīju."

"Es zinu, ka esmu sīka, bet ne jau neredzama!" skudra joprojām nevarēja rīties.

Kamene, vēlreiz atvainodamās, lēni taustījās tālāk, lai atrastu citu sēdvietu. Visbeidzot viņa atrada brīvu krēslu, tomēr, lai būtu droša, vispirms to kārtīgi apčamdīja. Beidzot Made apsēdās un skaļi nopūtās. Viņa pacēla skatienu augšup, kur vēl joprojām vingroja tauriņš. Viņš tieši tobrīd sašūpojās, tad atlaida rokas un, apmetis salto, lēni un graciozi noplanēja lejup. Kamene kopā ar pārējiem skatītājiem skaļi aplaudēja. Pa to laiku tauriņš cēli nogāja no cirka arēnas un viņa vietā ieradās skrejvabole ar garu, melnu apmetni plecos.

"Un tagad jums uzstāsies slavenais burvju mākslinieks circenis Enriko!" no skaļruņiem atskanēja balss. Skrejvabole noplavināja apmetni, ietinās tajā no galvas līdz kājām, pāris reižu apgriezās riņķī un nosvieda apmetni. Skatītāji pārsteigumā noelsās vien, jo skrejvabole bija pazudusi, bet tās vietā arēnā nu stāvēja visai īgns circenis ar garām, uzskrullētām un koši oranžām ūsām. Circeni, neko nesakot, paņēma zemē nomesto apmetni, uzsedza to līdzās esošai stieņu kaudzītei, nedaudz paturēja pametņa malu izstieptās rokās un tad parāva atpakaļ, skatam atsedzot skrejriteni.

Skatot aplausiem, no skaļruņiem atkal atskanēja balss: "Un tagad pats sarežģītākais triks, dāmas un kungi! Enriko liks parādīties mūsu uzlecošajām zvaigznēm - mazajiem

brāļiem Lapsiņiem!"

Burvju mākslinieks norādīja uz kasti, kas bija aplīmēta ar zvaigznēm. Viņš tai atvēra sānu malu, lai skatītāji varētu pārliedzināties, ka tā ir tukša. Pēctam viņš kasti apsedza ar savu apmetni, brīdi paplavinājas virs tās ar rokām un tad apmetni norāva. Made un vēl pāris skatītāju jau sāka plaukšķināt, tomēr pēc mirkļa pārstāja to darīt. Kaste joprojām bija tukša. Burvju mākslinieks saīga vēl vairāk, vēlreiz pārklāja kasti ar apmetni un sparīgi vicinājās ar rokām virs tās. Brīdi, kad circenis atkal rāva nost apmetni, arēna ieskrēja mēslu vabole, katrā padusē nesdama pa kāpuram. Made pazina pašas iepriekš izglābtos kāpuriņus. Circenis, galīgi sabozies, nosvieda zemē apmetni, apcirtās riņķī un, rokas nikni vēzēdams, izsoļoja no arēnas.

Skatot aplausiem, izrādi turpināja kāpuriņi un skrejriteņa. Kamēr kāpuri demonstrēja savas prasmes, Made sajuta nelielu izsalkumu, tāpēc nolēma uzkost līdzpaņemto plāceni. Viņa klusi atvēra rokassomiņu, uzmanīgi izvilkta no tās plāceni un kāri nokoda gabaliņu. "Ko tu tur ēd?" viņa līdzās atskanēja smalka balstiņa. Made palūkojās uz runātāju - tas bija sienāžu bērniņš, kurš lielām, kārām acīm vērās uz plāceni.

"Magoņu plāceni," kamene atbildēja, pirms tam norijusi kumosu "vai tu arī gribi gabaliņu?" viņa piedāvāja mazajam.

"Protams!" sienāzītis iesaucās un pastiepa pretī rociņu. Made nolauza gabalu no plāceņa un pasniedza sienāzītim. Tieši tobrīd kāpuriņu pāris beidza savu priekšnesumu un arēnā ieradās vairākas blusas ar batutiem.

"Mans draugs arī grib plācenīti!" vēlreiz atskanēja sienāzīša balss, kad kamene bija pacēlusi plāceni pie mutes, lai nokostos. Made paskatījās sienāzīša virzienā. Tas un viņa blakussēdētājs odiņš blenza uz Madi. Viņa nolauza vēlvienu gabalu plāceņa un pasniedza to mazajam odiņam. Līdzko odiņš nosīca "Paldies", aiz viņa rindā tālāk sēdošie kukaiņu bērni sarosījās un arī sāka prasīt savu tiesu. Izrādās, kamene bija apsēdusies līdzās bērnodārza grupiņai. Viņa salauza atlikušo plāceni un padeva mazuļiem, bet visiem gabaliņu nepietika, tāpēc vairāki bērni sāka skaļi raudāt. Mazuļu skolotāja mēģināja tos mierināt un uzmeta dusmīgu skatienu kamenei. Tad kamene, kurai tobrīd jau bija kļuvis bērniņu žēl, atminējās somā iebērtās karameles u pagrāba tās, bet ātrumā daļa viņai izbira zemē un aizripoja uz visām pusēm. Daži bērni bija tomēr paspējuši tās pamanīt.

"Konfektes!" iesaucās mazais sienāzītis un visi bērni barā, skaļi klaigādami un grūstīdamies, cits aiz cita metās arī no krēsliem, lai uzmeķlētu zemā noripojošos kārumus. Skolotāja izmisīgi mēģināja mazuļus saķert un nosēdināt vietās, tomēr diez cik labi viņai neveicās.

Kamēr norisinājās šis trācis, arēnā blusas jau lēkāja pa batutiem. Uz dzeltenā batuta, kur kūleņoja četras blusas, uzlēca vēlviens. Piepeši ar skaļu tirkšķi batutam no atsperēm atplīsa audums. Spējais rāviens aizludināja blusas katru uz savu pusi. Tās visas ielidoja

skatītāju rindās. Viena piezemējās uz nelaimīgās skolotājas, kura ar skaļu spiedienu iegāzās rāpojošo bērnu barā. Bērni ņēmās kliegt un spiegt, bet daži skaļi smējās, vēderu turēdami.

Šajā brīdī cirka teltī jau valdīja tāds sajukums un kņada, ka skatītāji steigšus vien devās uz izeju. Arī Made manījās tiem līdzī. Ārpusē viņa satika savu kaimiņu.

"Tā nu gan bija īsa izrāde. Gandrīz vai veltīgi ievaskoju taustekļus" koksngrauzis noteica.

"Tomēr ļoti aizraujoša," Made iebilda. "Sevišķi beigu triks ar ielidošanu skatītāju rindās."

Abi nosmējās un kopā laidās mājup.

6. PIELIKUMS

Aktivitāte "Gatavošanās leļļu teātrim"

Izmantotais daiļdarbs. Latviešu tautas pasaka "Dzīvnieki glābj pameitu".

Mācību joma. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Klausās, iztēlojas, sadarbojoties, rada un īsteno ideju daudzveidīgā mākslinieciskā darbībā.

Caurviju prasmes. Sadarbība, jaunrade un uzņēmējspēja.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, kultūra, dzīvība, darba tikums.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem, patstāvīga rūpēšanās par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā. Aktivitātes norise.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Pasaku "Dzīvnieki glābj pameitu" audioierakstā atskaņo bērniem, kad viņi, dodoties diendusā, ir savās gultās.	Mierīgi, guļot savā gultā, klausās pasakas audioierakstu.
2.	Pēc diendusas, aicina atcerēties dzirdēto pasaku, pārrunā tajā darbojošos tēlus un viņu darbības; ierosina zīmēt un krāsot dažādus pasaku tēlus uz papīra; izdala papīra lapas ar pasakas tēlu (māte, meita, pameita, aita, pele, u.c.) kontūrām; paralēli darbam, atkārtoti atskaņo pasaku audioformātā.	Atceras un pārrunā dzirdēto pasaku, notikumus un tēlus tajā; iepazīstas ar aktivitātes uzdevumiem un brīvi izvēlas kādu tēla lapu, ko izkrāsot un papildināt zīmējumu; brīvi izvēlas dažādus zīmēšanas materiālus, ierīko savu darba vietu; klausās pasaku audioformātā, paralēli darbojoties.
3.	Ja zīmējums gatavs, parāda un paskaidro bērniem, kā tam veiksmīgi pielīmēt koka nūjiņu, tā izveidojot lelli leļļu teātrim; ja bērns darbu nav paspējis izveidot līdz galam, to viņš var izdarīt	Uzklausa skolotāja ieteikumus, lai darbā ar līmi un koka nūjiņu izveidotu lelli leļļu teātrim; nepabeigto darbiņu var turpināt nākamajā dienā; beidzot darbu, rūpīgi sakārto savu darba

nākamajā dienā; aicina bērnus pārbaudīt, vai pēc darba veikšanas viņu darba vieta ir kārtībā un visi koplietošanas materiāli akurāti nolikti atpakaļ vietās.	vietu, koplietošanas materiālus novieto atpakaļ tiem paradzētajās vietās, pārlicinās vai viss ir atstāts kārtībā, ja nepieciešams, palīdz arī citiem.
--	--

7. PIELIKUMS

Aktivitāte "Leļļu teātris"

Izmantotais daiļdarbs. Latviešu tautas pasaka "Dzīvnieki glābj pameitu".

Mācību joma. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma, valodu mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Klausās, iztēlojas, sadarbojoties, rada un īsteno ideju daudzveidīgā mākslinieciskā darbībā.

Caurviju prasmes. Sadarbība, jaunrade un uzņēmējspēja.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, kultūra, dzīvība, darba tikums.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem, patstāvīga rūpēšanās par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā. Aktivitātes norise.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Ļauj darbu pie papīra lellēm pabeigt bērniem, kuri to nepaguva iepriekšējā dienā; Atskaņo pasakas audio ierakstu, aicinot bērnus saklausīt, atpazīt un reaģēt uz sava tēla parādīšanos tajā, paceļot savu papīra lellīti.	Ja nepieciešams, pabeidz savu iesākto darbiņu; Uzmanīgi klausās pasakas audioierakstu un paceļ savu papīra lellīti, kad stāstā šis tēls parādās.
2.	Ja bērni ir izveidojuši vairākus vienādus pasakas tēlus, tos sadala pa pasakas daļām, lai katrs bērns ir piedalījies ar savu lellīti; aicina bērnus iesaistīties teātra skatuves veidošanā, piedāvā savus ieteikumus (tai jābūt veidotai tā, lai bērni var notupties un viņus neredzētu).	Pēc skolotājas ieteikuma, atceras un iegaumē, kurā pasakas daļā katram jāpiedalās; ar savu izdomu, ieteikumiem piedalās teātra skatuves veidošanā, uzklausa citu viedokļus.
3.	Aicina bērnus doties uz blakus grupu un kopā ar skolotāju aicina bērnus uz leļļu teātri; rosina bērnus sakārtot grupu tā, lai	Kopā ar skolotāju dodas uz blakus grupu aicināt bērnus un skolotāju uz leļļu teātri "Dzīvnieki glābj pameitu"; iekārto klases telpu, lai skatītājiem būtu

	skatītājiem būtu kur apsēsties; atskaņojot pasakas audio ierakstu, palīdz bērniem leļļu teātra uzvešanā, organizējot vairāku tēlu maiņu pa pasakas daļām.	sēdvietas; skatot pasakas audioierakstam, katrs savā paradzētajā laikā ar papīra lellīti piedalās izrādē; ieklausās skolotājas norādījumos, sadarbojas ar pārējiem.
4.	Pēc leļļu teātra beigām, rosina bērnus sakārtot klases telpu; rosina novērtēt radošā darba procesu, rezultāta izteiksmīgumu un nozīmību, uzdotot jautājumus - kas izdevās? kas šķita visinteresantākais? ko darītu citādāk? utml.	Pēc aktivitātes beigām katrs piedalās kopīgās telpas skakārtošanā; izsaka savu viedokli par radošo procesu, kā tas patika, kas sagādāja grūtības; dalās ar savu viedokli, nepārtrauc citus, uzklausā pārējos; novērtē savu un kopīgo radošo darbību.

Latviešu tautas pasaka "Dzīvnieki glābj pameitu"

Vecos laikos dzīvoja atraitne, nikna ragana. Viņai bija īstā meita un sērdienīte, pameita. Īstā meita bija nejauka kā pati ragana, bet sērdienīte bija skaista, daiļa vaigā un smuidri, stalti noaugusi kā niedre ezerā. Kādu dienu pamāte izdzēsa mājā visas ugunis un sūtīja tad pameitu pēc uguns uz sumpurņa pili, kas nebija tālu no raganas mājas. Tā zināja, ka negantais sumpurnis saplosīs cilvēku savā pilī gabalu gabalos. Sērdienīte, godīga, klausīga meitiņa, tūliņ darīja, ko tai lika, un tecīņus tecēja taisni pa ceļu, pa lielu, biezu mežu uz sumpurņa pili. Mežam cauri tapusi, tā satika brangu govī. Govs mīļi lūdzās: "Meitiņ, izslauc mani." Sērdienīte tūdaļ ņēmās un izslauca govī, ka labāk nevarēja.

"Paldies, paldies tev, meitiņ," sacīja govī, un nu gāja katra savu ceļu. Tālāk iedama, sērdienīte satika baltu aitiņu ar ļoti garu, pinkainu vilnu, kas karājās līdz pat zemei. Aitiņa mīļi lūdzās: "Meitiņ, nocērp mani, ar biezu vilnu grūti iet karstā laikā." Sērdienīte tūdaļ ņēmās un nocirpa aitiņu, ka labāk nevarēja. "Paldies, paldies, tev meitiņ," sacīja aitiņa, un katra aizgāja savu ceļu. Atkal kādu gabalu pagājusi, sērdienīte ieraudzīja zirgu, kas ar virvi pie mieta bija pavisam notinies. Zirgs mīļi lūdzās: "Meitiņ, attin mani vaļā!" Sērdienīte tūdaļ ņēmās un attina virvi no mieta, un gāja savu ceļu tālāk uz sumpurņa pili pēc uguns.

Sumpurņa pils bija gaužām grezna māja, kas stāvēja uz vistas kājām. Šurp atnākusi, sērdienīte padeva labvakaru un lūdza uguni. Sumpurnis, labvakaru saņemdam, atteica: "Dabūsi gan uguni, bet šē tev šīs podziņas - skandini un dej, kamēr izgulēšos."

To teicis, sumpurnis iegāja citā istabā, bet, tikko viņš izgāja, izlīda pelīte no pamata un sacīja: "Mīlā meitiņ, dod man podziņas, es par tevi padiešu, bet pati bēdz projām, cik ātri vien vari - taisni pa laukiem, mežiem, tiešām uz mājām. Šīs pils kungs, no savas istabas ārā iznācis, tevi bez žēlastības saplosīs gabalu gabalos. Izej kukņā, tur dabūsi uguni, turpat uz šķirsta ir divi naudas maki: viens liels, otrs mazāks, abi ar zelta naudu un dārgiem akmeņiem. Paņem to mazo līdz, tas lielais būs par grūtu." Sērdienīte atdeva pelei podziņas, izgāja kukņā, paņēma uguni un mazo naudas maku un steidzās mudīgi vien projām - pa laukiem, pa mežiem, tiešām uz mājām. Pēc kāda laika sumpurnis iznāca no savas istabas un redz, ka pele činkstina podziņas. Sapīka sumpurnis un grāba saviem lieliem dzelzs nagiem pēc pelītes. Bet šī mudīgi, mudīgi ieskrēja pamatā, un sumpurnis ar saviem nagiem velti vien noskrāpējās gar sienu kā kaķis gar aizkritušām lamatām.

Nu sumpurnis meklēja meiteni visās istabās un kambaros. Nekur to pili neatradis, tas izskrēja laukā un gribēja bēgli panākt. Viņš laida savas ķepas vaļā, bet nevarēja vis meiteni panākt, jo tas neskrēja tiešām pa laukiem un mežiem, bet apkārt pa ceļu. Skriedams sumpurnis satika zirgu un prasīja, vai nav redzējis kādu sievišķi. Zirgs, labu brīdi apdomājies, atbildēja, ka gan vienu redzējis. Tā nupat aizskrējusi uz to pili, bet atpakaļ neesot vēl neviens nācis. Sumpurnis nu skrēja kā traks atpakaļ uz mājām, izmeklēja vēlreiz visas istabas, kambarus, visus kaktus, bet neatrada ne nieka, tad lielās dūsmās iekaucās un skrēja atkal tiešām pa ceļu meitenei pakaļ. Pusceļu noskrējis, sumpurnis satika aitu un prasīja, vai nav redzējusi kādu sievišķi. Aita, labu brīdi apdomājusies, atbildēja, ka gan vienu redzējusi. Tā nupat aizskrējusi uz to pili, kas stāv uz vistas kājām. Sumpurnis nu rāva atkal elsdams pūzdams atpakaļ uz savu pili, izmeklēja cauri visas istabas no augšas līdz apakšai, visus kaktus, kaktiņus un, meiteni nekur neatrazdams, varenās dūsmās nošķaudījies un norūcies, skrēja atpakaļ pa ceļu, ka smiltis vien putēja. Vairāk nekā pusceļu noskrējis, sumpurnis satika govī un prasīja, vai tā nav redzējusi kādu sievišķi. Govs, labu brīdi apdomājusies, atbildēja, ka gan vienu redzējusi. Tā itin nupat kā aizskrējusi uz pili, kas stāv uz vistas kājām. Sumpurnis kā pats velns laida atpakaļ uz savu pili, izmeklēja visas istabas, kambarus, visus pēdīgos kaktiņus un stūrīšus, pagaldes, pasoles un visas citas malu maliņas un, nekur meiteni neatradis, devās mierā, jo viņš bija no lielas skriešanas un meklēšanas pavisam noguris, piekusis.

Ap to pašu laiku sērdienīte pārnāca sveika, vesela mājās, iedeva pamātei uguni un izstāstīja, kā viņa sumpurņa pili tikusi pie lielas mantas. Pamāte, kā jau ragana, ļoti kāroja pēc mantas, un nu tai par varu iegribējās, lai viņas īstā meita nāktu pie vēl lielākas mantas nekā pameita. Tā izdzēsa mājā atkal visas ugunis un, ar savu meitu sarunājusies, sūtīja to uz sumpurņa pili pēc uguns. Raganas meita skrēja, lēkdama vien, pa lielo mežu uz pili, lai drīz

sagrābtu jo daudz zelta un dārgu akmeņu. Mežam cauri izskrējusi, tā satika govī. Govs mīļi lūdzās: "Meitiņ, izslauc mani!" Bet meita pagāja govij garām, degunu gaisā izcēlusi. Gabaliņu pagājušai, tai nāca pretim pinkaina aitiņa un mīļi lūdzās: "Meitiņ, nocērp mani!" Bet raganas meita dusmīgi iesaucās: "Ej pie malas, man nav vaļas kulties ar niekiem!" Vēl tālāk ejot, tā tikko neuzskrēja zirgam virsū, kas cieši bija satinies ar virvi ap mietiņu. Zirgs mīļi lūdzās: "Meitiņ, attaisi mani vaļā!" Bet meita, garām skriedama, tikai pikti jo pikti noņurdēja: "Griez ceļu, sasodītais badakāsi! Man nav vaļas kulties ar tevi."

Sumpurņa pilī nonākusi, meita nedeļa ne pašam sumpurnim labvakaru, bet tūliņ prasīja uguni. Sumpurnis pasmiedamies atbildēja: "Dabūsi gan uguni, bet šē tev podziņas - skandini un dej, kamēr uguni sameklēšu." Sumpurnis iegāja citā istabā. Izlīda atkal no pamata pelīte un sacīja: "Mīļā meitiņ, dod man podziņas, es par tevi padiešu, bet pati bēdz projām, cik ātri vien vari. Izej kukņā, tur tu dabūsi uguni, turpat uz šķirsta divi naudas maki: viens liels, otrs mazāks. Paņem to mazāko maku līdz, tas lielais būs par grūtu." Meita nosvieda pelītei podziņas, iešāvās kukņā, pakampa lielo naudas maku un skrēja kā viesulis uz mājām. Patlaban arī sumpurnis izlēca no savas istabas un ieraudzīja atkal peli dejām un podziņas skandinām, tad tas šāvās pa durvīm ārā bēglei pakaļ. Labu gabalu noskrējis, viņš satiek zirgu un prasa, vai nav redzējis kādu sievišķi. Zirgs tūdaļ atbildēja, ka nesen viens aizskrējis uz meža pusi. Sumpurnis nu rāva dūšīgāk pakaļ. Noskrēja līdz aintai un prasīja, vai tā nav redzējusi kādu sievišķi. Aita tūdaļ atbildēja, lai tik skrejot žiglāk uz meža pusi, gan panākšot. Sumpurnis skrēja nu kā pats nelabais, drīz bija pie govju klāt un prasīja, vai tā nav redzējusi kādu sievišķi. Govs atteica, ka tepat aiz krūma jau esot, un pagrieza galvu uz to pusi, kur meita, lielo naudas kuli stiepdama, pēdīgi nokususi, elsdama pūzdama gulēja zemē. Sumpurnis pieskrēja it priecīgs raganas meitai klāt un izrāva tai savu naudas maku, ko tā turēja, cieti nagos satvērusi. Šī gan turēja, cik spēja, blāva, koda, kārpījās kājām, rokām un splāva sumpurņam zilas zēveles acīs, bet viss nelīdzēja ne nieka. Sumpurnis nogrāba raganas meitu aiz matiem, aizrāva atpakaļ uz savu pili un tur to saplosīja gabalu gabalos.

8. PIELIKUMS

Aktivitāte "Kas būs manā skolas somā?"

Izmantotais daiļdarbs. I.Zanderes dzejolis "Skolas soma".

Mācību joma. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma, valodu mācību joma. Sasniedzamais rezultāts. Runā dzejoli, maina balss skaļumu un runas tempu, atbilstoši dzejoļa saturam, dzied individuāli atbilstoši dziesmas tonalitātei un ritmam ar pavadījumu un bez tā, muzicē kopā ar citiem.

Caurviju prasmes. Sadarbība, jaunrade un uzņēmējspēja.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, kultūra, dzīvība, darba tikums.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem, patstāvīga rūpēšanās par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā.

Aktivitātes norise.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Skolotāja norunā dzejoli, mainot balss tembru un intonācijas atbilstoši saturam; ar bērniem pārrunā dzejoļa saturu, aicina dzejoli lasīt un runāt kopā, pievienojot ķermeņa žestus un mīmiku; aicina bērnus pašiem novērtēt savu runu.	Klausās skolotājas runātajā dzejolī; pārrunā dzejoļa saturu un piedalās tā lasīšanā kopā ar skolotāju, eksperimentējot ar balss skaļumu un runas tempu, pievieno mīmiku un ķermeņa žestus; katrs pats novērtē, kā izdevies izrunāt dzejoli.
2.	Stāsta bērniem, ka šis dzejolis izmantots arī komponista Arņa Miltiņa dziesmā ar tādu pašu nosaukumu, nodzied bērniem dziesmu ar muzikālo pavadījumu; dzied kopā ar bērniem, bez pavadījuma, lai vieglāk iemācītos dziesmas melodiju, pēcāk aicina dziedāt bērnus ar muzikālu pavadījumu.	Klausās skolotājas dziedātajā dziesmā, atpazīst dzejoli dziesmā; kopā ar skolotāju dzied dziesmu bez pavadījuma, pēctam ar pavadījumu.

3.	Spēlē vai atskaņo dziesmas pavadījumu, rosinot bērnus dziedāt, izmantojot mīmiku un ķermeņa žestus un kustības, lai izveidotu arī vizuālu priekšnesumu.	Bērni klausās skolotājas muzikālajā pavadījumā, patstāvīgi dzied dziesmu, paspilgtinot dziesmu ar ķermeņa žestiem, kustībām un mīmiku.
4.	Aicina bērnus novērtēt savu dziedājumu un radošo procesu kopumā un kā izdevās muzikālā sadarbība starp skolotāju un pārējiem bērniem.	Bērni stāsta par savu pieredzi, kā izdevās dziesmas dziedāšana, dzejoļa skaitīšana, muzikālā sadarbība ar citiem, ar skolotāju, kas bija grūtāk, kas vieglāk, utml., izsaka savu viedokli, nepārtrauc citus.

I.Zandere "Skolas soma"

Kāpj no plaukta grāmata, apstājas un domā
Labāk abi domāsim - lūdzu manā somā!

Burza svārkus burtnīca, kautrējas un stomās.
Pildspalvai pie rociņas ātri pazūd somā!

Dzēšgumija zīmuļiem skolotājas lomā,
Nostāda pa divi tos, ieved taisni somā.

Ābolīti sarkano ieripinu somā.
Ja man blakus sēdēs Toms, pusi došu Tomam.

Vai tu dzīvo Jelgavā, Pekinā vai Romā,
Pirmā skolas diena nāk, nāk un sēžas somā.

9. PIELIKUMS

Aktivitāte "Pašiem savs lietus mākonis"

Izmantotais daiļdarbs. J. Kronberga dzejolis "Mākoņi debesīs"

Mācību joma. Sociālā un pilsoniskā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Sadarbojoties īsteno kopīgu uzdevumu un vienojas par kopīgu mērķi.

Caurviju prasmes. Sadarbība, kritiskā domāšana un problēmrisināšana, jaunrade un uzņēmējspēja.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, kultūra, dzīvība, darba tikums.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Sadarbošanās ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Aktivitātes norise.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Skolotāja lasa dzejoli, pārrunā ar bērniem tā vēstījumu, paskaidro bērniem nezināmos vārdus tajā, ja tādi ir; rosina bērnus sadalīties nelielās grupās (3-4 bērni vienā grupā).	Uzmanīgi klausās skolotājas lasītajā dzejolī un kopīgi pārrunā to; sadalās nelielās grupās un ieņem vietas pie galdiem.
2.	Paskaidro veicamā eksperimenta noteikumus, aicina bērnus papildināt noteikumus ar saviem piedāvājumiem, vienojas ar bērniem par noteikumu ievērošanu.	Uzklausa skolotājas stāstīto par eksperimenta drošības noteikumiem, piedāvā sevis izdomātos noteikumus, uzklausa citus, kopīgi vienojas par noteikumu ievērošanu.
3.	Rosina bērnus sagatavot darba virsmu - uz galda uzklāt avīzi vai dvieļi, sagatavot pāris salvetes roku noslaucīšanai; katrai grupai uz galda noliek lielu stikla trauku ar ūdeni, skūšanās putu aerosolu un vienu vai divas pudelītes ar šķidru krāsu.	Bērni sagatavo savu darba virsmu, visiem grupas dalībniekiem sadarbojoties; skolotājas nolikto stikla trauku ar ūdeni lieki neaiztiek, lai ūdens traukā paliktu tik, cik ir, citādi eksperiments neizdosies.
4.	Izstāsta bērniem eksperimenta gaitu	Bērni iepazīstās ar eksperimenta gaitu,

	<p>kopumā: viens no grupas dalībniekiem uz ūdens virsmas, pūšot putas no aerosola, izveidos <i>mākonī</i>, nākamis akurāti atvērs vienu krāsas pudelīti un mākonī sapilinās krāsaino lietu, nākamais - otru krāsu, tad cītīgi vēro kā no <i>lietus mākoņa</i> sāk līt krāsains <i>lietus</i>;</p> <p>aicina bērnus sākt eksperimentu; seko līdz tā gaitai, atgādina eksperimenta posmus, aicina sadarboties.</p>	<p>cītīgi klausās skolotājā, savā starpā sarunā kurš no dalībniekiem veiks katru uzdevumu;</p> <p>sāk eksperimentu - viens no aerosola uz ūdens virsmas izpūš <i>mākonī</i>, nākamie pa vienam ņem krāsu pudelītes un pilina pilītes baltajā <i>mākonī</i>, akurāti noliek visas pudelītes, aizskrūvē tās un vēro, kā no <i>lietus mākoņa</i> sāk līt krāsainais <i>lietus</i>;</p> <p>savā starpā un ar skolotāju cieņpilni sadarbojas.</p>
3.	<p>Pārrunā ar bērniem viņu iespaidus, kā viņi jutās, aicina pašus novērtēt vai izdevās sadarboties, vai sadarbība bija veiksmīga visos eksperimenta posmos; aicina izteikties un novērtēt kā izdevās lietot mākoņa eksperiments, ko darītu citādāk;</p> <p>rosina sakārtot visas krāsas pudelītes un aerosolus, uz galda atstājot lielo stikla trauku nākamajai aktivitātei.</p>	<p>Kopīgi stāsta par savu veikumu citiem bērniem, uzklausa citu domas, nepārtrauc, ciena citu viedokli;</p> <p>pārrunā, kā aktivitātes darbā veicies ar sadarbošanos, vai viss izdevās, ko darītu citādi;</p> <p>sakārto darba vidi, uz galda atstājot lielo stikla trauku;</p> <p>gatavojas nākamajai aktivitātei.</p>

10. PIELIKUMS

Aktivitāte "Mākonis ar sveicienu"

Izmantotais daiļdarbs. J. Kronberga dzejolis "Mākoņi debesīs"

Mācību joma. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts. Klausās, iztēlojas un īsteno ideju, zīmē, variē un kombinē krāsas.

Caurviju prasmes. Sadarbība, jaunrade un uzņēmējspēja.

Vērtības, tikumi. Cilvēka cieņa, kultūra, dzīvība, darba tikums.

Tikumiskais ieradums, uz kuru vērsta aktivitāte. Patstāvīga rūpēšanās par savām lietām, mācību vides uzturēšana kārtībā.

Aktivitātes norise.

	Skolotāja darbība	Bērna darbība
1.	Skolotāja rosina bērnus sagatavoties darbam, izvēloties zīmuļus, folmasterus, krītiņus un līmes zīmulīti; bērniem izdala stingras, baltas lapas; stāsta aktivitātes gaitu.	Bērni brīvi izvēlas darbam kādus zīmēšanas piederumus - zīmuļi, flomasteri, krītiņi, un arī līmes zīmulīti; saņem baltas lapas; klausās skolotājas stāstītajā par aktivitātes gaitu.
2.	Stāsta un parāda bērniem priekšā, kā ņemot balto lapu, vienu tās stūri velk gar iepriekšējā aktivitātē izveidotot krāsaino <i>mākonis</i> ; kad to izdarījuši visi, lapu aicina nolikt uz galda, paņemt salvetes un notīrīt no lapas baltās putas; aicina novērtēt uz lapas palikušo krāsu zīmējumu; lapas aicina uz brīdi atstāt un ļaut tām nožūt.	Klausās skolotājas teiktajā un seko instrukcijām; paņem balto lapu un ar tās stūri velk pāri <i>mākonim</i> ; ar salvetēm notīra no lapas baltās putas; apskata un novērtē, kādas krāsas, laukumus un līnijas krāsas pilieni putās astājuši uz lapas; noliek lapas malā un ļauj brīdi tām nožūt.
3.	Vēlreiz lasa bērniem dzejoli; izdala bērniem nelielas lapiņas ar izprintētu dzejoļa tekstu; kad lapas nedaudz nožuvušas, aicina	Atkārtoti klausās skolotājas lasītajā dzejolī; saņem lapiņu ar dzejoļa tekstu, to uzlīmē brīvi izvēlētajā vietā uz savas lapas;

	<p>bērnus uzlīmēt dzejoļa lapiņu sevis izvēlētā vietā uz lapas; iedvesmojoties no dzejoļa, izmantojot zīmēšanas piederumus papildina mākoņa zīmējumu; rosina lapas apakšā uzrakstīt savu vārdu.</p>	<p>izmantojot zīmēšanas piederumus, papildina jau krāsainās lapas ar jauniem zīmējumiem; lapas apakšā uzraksta savu vārdu.</p>
4.	<p>Aicina bērnus novērtēt savu darbu, kas izdevies, ko darītu citādi; pārrunā ar bērniem to, kāda izskatās viņu darba vide šobrīd un kas būtu jādara, lai to sakārtotu; jautā bērniem - kāpēc ir vajadzīga kārtīga darba vide un rūpēšanās par savām mantām?</p>	<p>Bērni novērtē, kā viņiem izdevies šis darbiņš; novērtē, kādā kārtībā ir viņu darba vide, piedāvā risinājumus tās sakārtošanai; dalās ar viedokļiem, kāpēc vajadzīga kārtība darba vidē un kāpēc jā rūpējas par savām mantām, uzklausa citus.</p>

J. Kronbergs "Mākoņi debesīs"

Mākoņi debesīs nāk un iet,
Tie vēro mūs no augšas,
Tie dzird mūsu smieklus un strīdus no
augšas.

Zina vai nezina kā mums iet?
Gadu no gada
tie nāk tik un iet.

Tie nekad nav vienādi
daži ir nabagi, citi ir bagāti.
To norma ir mainīt formas.

Mākoņi var būt lieli kā klēts
vai mazi un niecīgi.
Lielākā daļa ir priecīgi,

bet dažiem tīk runāt niekus,
vai skābiem sēdēt uz vietas
visu dienu un visu nakti klusi,
līdz nav vairs ne lāsīte palikusi.

Mākoņi ir diezgan sarežģīti tipi,
daži dūsīgi pa debesīm čāpo,
kamēr citi tik rāpo.

Kad redzi ēnu, kas pāri tev steidz,
tas var būt mākonis,
kas vēlas tev pasacīt: sveiks!

11. PIELIKUMS

Izmantotā daīlliteratūra

1. **Latviešu tautas pasakas.** *Manas bērības skaistākās pasakas.* Vecīša cimdiņš. Rīga: "Zvaigzne ABC" (2019);
2. **Latviešu tautas pasakas.** Rīga: izdevniecība "Liesma", (1988);
3. **Latviešu tautas pasakas.** *Signe lasa pasaku.* Dzīvnieki glābj pameitu. (2021);
[Tiešsaistē] <https://open.spotify.com/show/2R0hnasf4RhQ0Zc4t3M4X0> (sk.05.05.22);
4. **Lisovska, A.** *Viss būs labi, Made.* Kā Made uz cirku gāja. Rīga: apgāds "Zvaigzne ABC", (2019);
5. **Samauska I.** *Pavasaris lapsas alā.* Kad pārplīsa mākonis. Rīga: "Liels un mazs" (2019);
6. **Latviešu tautas pasakas.** *Signe lasa pasaku.* Dzīvnieki glābj pameitu. (2021);
[Tiešsaistē] <https://open.spotify.com/show/2R0hnasf4RhQ0Zc4t3M4X0> (sk.05.05.22);
7. **Zandere I., Miltiņš A.** *Lai mums labi iet.* Skolas soma. Rīga: "Musica Baltica" (2021);
8. **Kronbergs J.** *Mākoņu grāmata.* Mākoņi debesīs. Rīga: "Liels un mazs" (2010).

12. PIELIKUMS

Pedagogu interviju protokols

1. Cik liela nozīme, Jūsaprāt, ir bērnu literatūras izmantošanai tikumisko ieradumu veicināšanā pirmsskolas izglītības iestādē?

1. pedagogs:

Manuprāt, tikumisko ieradumu veicināšana caur bērnu literatūru pirmsskolas izglītības iestādē ir nozīmīga un svarīga. Bērnu literatūra mūsdienās kļūst aizvien bagātāka un bērniem ieinteresējošāka. Tāpēc izvēloties atbilstošu bērnu literatūru piemērotam bērnu vecumam mēs varam radīt bērnos gan interesi par literatūru, lasīšanu, autoriem, gan tikumiskajiem ieradumiem.

2.pedagogs:

Jā, manuprāt, tam ir liela nozīme. Skola 2030 izstrādātajos materiālos ir uzskatāmi attēlots skolēnu tikumiskās audzināšanas saturs. Stiprinot ieradumus, veidojas tikumi. Iepazīstot sevi un savas emocijas, bērns mācās tās nosaukt, noteikt to cēloņus un pārvaldīt savu uzvedību, bērns mācās būt patstāvīgs, plāno un īsteno savas ieceres, lepojas ar panākumiem, kļūdas vērtē kā daļu no mācīšanās procesa. Literatūras izmantošana tikumisko ieradumu veicināšanā ir laba alternatīva.

2. Vai izvēloties/veidojot mācību materiālus, tikumisko ieradumu esamība tajos Jums ir būtiska?

1. pedagogs:

Ikdienā strādāju pirmsskolas izglītības iestādē un, plānojot savu ikdienas darbu, pievēršu uzmanību, lai sagatavotie mācību materiāli ir attiecīgi, gan bērnu vecumam, interesēm un pielāgoju jaunajam mācību saturam, kurā arī iekļauti šie tikumiskie ieradumi. Mūsu izglītības iestāde ikdienā vēl mācās strādāt pēc jaunā mācību satura, bet uzskatu, ka mūsdienās ir ļoti bagātīgs materiālu klāsts, kas palīdz gan pedagogiem, gan iekļauj arī jaunā mācību satura nosacījumus veiksmīgai bērna attīstībai.

2. pedagogs:

Protams, ka ir būtiska. Mūsu skolotāju redzējums par skolēnu, kas ir šī mācību satura ietvara pamatā (Skola2030), ietver nozīmīgus ieradumus, kuru sistemātiskas nostiprināšanas rezultātā veidojas svarīgi tikumi, piemēram, centība – čaklums, rūpība un griba jebkuru darbu veikt pēc iespējas mērķtiecīgāk, kvalitatīvāk un produktīvāk. Tādēļ svarīgi bērniem ir dot daudzveidīgus uzdevumus, grupas darbu, veidot ar bērniem diskusijas, ļaut viņiem izteikties, ļaut kļūdīties. Ne vērtības, ne tikumus tieši iemācīt vai ieaudzināt nevar, tādēļ, mums, pedagogiem pienākums un atbildība ir stiprināt ieradumus.

3. Kāds ir Jūsu viedoklis par manis izvēlētajām aktivitātēm tikumisko ieradumu veicināšanai?

1. pedagogs:

Iepazīstoties ar Jūsu izveidotajām aktivitātēm tikumisko ieradumu veicināšanai pirmskolas izglītības iestādē caur bērnu literatūru, uzskatu, ka tas ir interesanti, noderīgi un izzinoši bērniem. Izmantojot nodarbībās pasakas, literāros darbus mēs bērnos radam interesi par lasīšanu, radam izpratni par pasaku tēliem un ja literāros darbus var apvienot, bērnos radot vēl tikumiskos ieradumus, uzskatu, ka bērns iegūst daudz savai turpmākajai darbībai, attīstībai. Nodarbībām pirmskolā ir jābūt mainīgām un dažādām, tad bērns būs interesēts apgūt un iepazīt jauno tāpēc varu droši teikt, ka jūsu piedāvātās aktivitātes bērniem patika, viņi ar interesi iesaistījās un mācījās par sadarbību un kārtību.

2. pedagogs:

Ļoti labs materiāls, uzdevumi daudzveidīgi, labs palīgs mācību procesā. Bērniem ir svarīgi dot šīs aktivitātes, kur iekļauts darbs grupās, jo tas nemaz viņiem nav viegli, Ir jābūt grupas darbos tolerantam, pacietīgam un jāieklaušas otrā. Sadarbojoties īsteno kopīgu uzdevumu un vienojas par kopīgu mērķi, tas ir gana daudz.

4. Vai, Jūsaprāt, ir novērojami kādi rezultāti pēc šo aktivitāšu veikšanas?

1. pedagogs:

Manuprāt, pēc Jūsu izvēlētas aktivitātes un bērnu novērojuma trīs mēnešu ietvaros, bērniem noteikti rodas priekšstats un izpratne par Jūsu diviem izvirzītajiem tikumiskajiem ieradumiem, kas ir aktuāli un noderīgi bērna izaugsmei. Uzskatu, ka Jūsu pētījums ir aktuāls un pedagogiem saistošs, jo daudziem trūkst ideju kā bērnos radīt tikumiskos ieradumus

savienojot ar mācību procesu.

2. pedagogs:

Rezultāti ir, bērni labāk satrādājas viens ar otru, tiek arī attīstītās tādas caurviju prasmes kā kritiskā domāšana un problēmrisināšana - formulē problēmu, aplūko to no dažādiem skatupunktiem, piedāvā risinājumu, kā arī - pilsoniskā līdzdalība, iesaistīšanās savstarpējo attiecību veidošanā. Novērojām, ka viņi ir tolerantāki viens pret otru. Caur literārajiem darbiem, bērniem kļuvis skaidrāk, kādēļ tas ir svarīgi un aktivitātes tiešām bija pārdomātas, un labi organizētas, strukturētas.

Diplomdarbs “**Bērnu literatūras izmantošana tikumisku ieradumu veicināšanai 5 – 7 gadus veciem bērniem**” izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi un izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti.

Autors: **Ieva Sutugova**

paraksts un datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba zinātniskā vadītāja: Dr. Paed. doc. **Ilze Šūmane**

paraksts un datums

ŠIS DARBS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR
LAIKA ZĪMOGU.